

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2025

ΠΡΑΞΗ ΓΙΑ ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΓΚΚΠΔ

Συγκριτική επισκόπηση των διατάξεων για τα δικαιώματα των θιγόμενων προσώπων

ΓΡΑΦΟΥΝ

ΜΑΡΙΑ-ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΤΡΑΤΗΓΙΑ-ΔΑΝΑΗ ΣΚΕΥΗ

European
**Artificial Intelligence
& Society Fund**

Η έρευνα αυτή κατέστη δυνατή χάρη στην υποστήριξη του "**European Artificial Intelligence & Society Fund**". Η αποκλειστική ευθύνη για το περιεχόμενο ανήκει στους συγγραφείς και αυτό ενδέχεται να μην αντικατοπτρίζει απαραίτητα τις θέσεις του NEF ή των Ιδρυμάτων Εταίρων.

Η μελέτη « Κανονισμός για την Τεχνητή Νοημοσύνη – Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων: Συγκριτική επισκόπηση των διατάξεων για τα δικαιώματα των θιγόμενων προσώπων, 2025 » είναι διαθέσιμη με την άδεια *Αναφορά Δημιουργού – Μη Εμπορική Χρήση 4.0 (CC-BY-NC)*. Αυτή η άδεια επιτρέπει στους άλλους να κάνουν διασκευές, να τροποποιούν και να δημιουργούν παράγωγα του παρόντος έργου, αλλά χωρίς εμπορική χρήση. Τα νέα έργα θα πρέπει να αναγνωρίζουν τη Homo Digitalis και να παραμένουν μη-εμπορικά, δεν απαιτείται ωστόσο να αδειοδοτούνται με τους ίδιους όρους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Εισαγωγή	2
2. Δομή ανάλυσης	3
3. Δικαίωμα επεξήγησης της ατομικής λήψης αποφάσεων	5
4. Δικαίωμα του υποκειμένου να μην υπόκειται στην αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων	24
5. Σύνοψη βελτιωτικών προτάσεων	44
6. Ενδεικτική βιβλιογραφία και παραπομπές	46
7. Βιογραφικά στοιχεία	54

1. Εισαγωγή

Η χρήση συστημάτων τεχνητής νοημοσύνης («TN») για τη λήψη αυτοματοποιημένων αποφάσεων επεκτείνεται συνεχώς τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα, με σημαντικές επιπτώσεις για τα πρόσωπα που υπόκεινται σε αυτές (1). Πραγματικά παραδείγματα καταδεικνύουν με τον πλέον emphaticό τρόπο τις επιπτώσεις της χρήσης TN για τη λήψη νευραλγικών αποφάσεων που καθορίζουν την ζωή των προσώπων:

- Υπηρεσίες κοινωνικού κράτους: Στην Ολλανδία, το 2018, η κυβέρνηση χρησιμοποίησε το σύστημα System Risk Indication ("SyRI") για τον εντοπισμό πιθανής απάτης στον τομέα της κοινωνικής πρόνοιας και της φορολογίας, δημιουργώντας προφίλ προσώπων με τη συλλογή και διασταύρωση των προσωπικών τους δεδομένων από διάφορες πηγές (2). Ωστόσο, στις αρχές του 2020, εν μέσω σφοδρών επικρίσεων, τα δικαστήρια αποφάνθηκαν ότι οι αποφάσεις του συστήματος SyRI οδήγησαν σε παραβίαση του δικαιώματος στην ιδιωτική ζωή και διακρίσεις σε βάρος προσώπων που αποκλείστηκαν αδικώς από τη λήψη παροχών (3). Η συγκεκριμένη υπόθεση είναι μια από τις πρώτες υποθέσεις στην Ευρώπη που αμφισβήτησαν την κρατική χρήση λογισμικού κοινωνικής βαθμολόγησης κινδύνου και προγνωστικής αστυνόμευσης εξαιτίας των επιπτώσεων στην ιδιωτική ζωή (4).

- Δικαιοσύνη και επιβολή του νόμου: Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η αστυνομική μονάδα Durham Constabulary δοκίμασε πιλοτικά το Harm Assessment Risk Tool ("HART"), ένα σύστημα μηχανικής μάθησης που αναπτύχθηκε από ειδικούς στατιστικής του Πανεπιστημίου του Cambridge σε συνεργασία με την Αστυνομία του Durham με σκοπό να βοηθήσει στη λήψη αποφάσεων κατά την εκτίμηση του κινδύνου διάπραξης μελλοντικών εγκλημάτων (5). Το εν λόγω σύστημα δέχτηκε επικρίσεις σχετικά με τη διαφάνεια και την πιθανή προκατάληψη σε βάρος προσώπων που υπόκεινται στις αποφάσεις του, ενώ η έκταση της χρήσης του δεν έχει καταστεί πλήρως γνωστή (6). Τελικώς η αστυνομία του Durham σταμάτησε να χρησιμοποιεί το σύστημα το 2020 (7).
- Μετανάστευση και έλεγχος συνόρων: Το 2016 μια κοινοπραξία ευρωπαϊκών φορέων υπό τον συντονισμό της τεχνολογικής εταιρείας European Dynamics (8) πραγματοποίησε πιλοτικά το έργο "iBorderCtrl". Χρησιμοποίησε TN με σκοπό την επιτάχυνση των διαδικασιών διέλευσης των συνόρων και την παράλληλη ενίσχυση της ασφάλειας και της εμπιστοσύνης όσον αφορά τους συνοριακούς ελέγχους (9). Μεταξύ άλλων, το σύστημα προοριζόταν να αξιολογεί την αξιοπιστία των ταξιδιωτών (λ.χ. εγκυρότητα και γνησιότητα εγγράφων) μέσω της αναγνώρισης προσώπου με βάση τη φωτογραφία διαβατηρίου και την αυτοματοποιημένη μη επεμβατική ανίχνευση ψεύδους σε πραγματικό χρόνο

ατά τη συνέντευξη από τον αρμόδιο υπάλληλο (10). Το έργο, αν και παρέμεινε σε πιλοτική φάση, προκάλεσε έντονο προβληματισμό σχετικά τη χρήση ΤΝ στον έλεγχο των συνόρων (11).

- **Υγεία:** Στο Ηνωμένο Βασίλειο, το χρηματοδοτούμενο από την ΕΕ πρόγραμμα Liver Electronic Offering Platform with Artificial Intelligence-Based Devices (“LEOPARD”) αποσκοπεί στη βελτίωση των αποτελεσμάτων μεταμόσχευσης ήπατος σε ολόκληρη την Ευρώπη μέσω της ανάπτυξης και επικύρωσης αλγορίθμων βασισμένων στην ΤΝ για τη βέλτιστη κατανομή των διαθέσιμων οργάνων (12). Το πρόγραμμα δεν έχει ακόμα λειτουργήσει πλήρως, ωστόσο, έχει υπογραμμιστεί η σημασία της διαφάνειας για την αποφυγή πιθανών αλγοριθμικών προκαταλήψεων επειδή πρόκειται για σημαντικές αποφάσεις με άμεσες συνέπειες στην υγεία των ασθενών (13).
- **Τραπεζικές υπηρεσίες και πιστώσεις:** Στη Γερμανία, ο μεγαλύτερος οργανισμός αξιολόγησης καταναλωτικής πίστης Schutzgemeinschaft für Kreditsicherung “SCHUFA” χρησιμοποιεί ΤΝ για την πρόβλεψη της πιθανότητας μελλοντικής συμπεριφοράς φυσικού προσώπου (scoring), στην οποία βασίζονται οι τράπεζες για τις αποφάσεις έγκρισης δανείων (14). Σε μια αξιοσημείωτη υπόθεση που απασχόλησε τα γερμανικά δικαστήρια, ένας καταναλωτής αμφισβήτησε την άρνηση παροχής πρόσβασης και διαγραφής τυχόν εσφαλμένων προσωπικών του δεδομένων σχετικά με τη βαθμολόγηση της πιστοληπτικής του ικανότητας (15). Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΔΕΕ») που κλήθηκε να απαντήσει σε σχετικό προδικαστικό ερώτημα αποσαφήνισε τις προϋποθέσεις της «αυτοματοποιημένης ατομικής απόφασης» υπογραμμίζοντας τη σημασία

της διαφάνειας και της λογοδοσίας στις αυτοματοποιημένες διαδικασίες λήψης αποφάσεων και δη επί συνεργασίας πολλών μερών που συμμετέχουν άμεσα ή έμμεσα στην πιστοληπτική αξιολόγηση των προσώπων (16).

- **Ασφάλιση:** Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η Αρχή Χρηματοοικονομικής Συμπεριφοράς (Financial Conduct Authority - “FCA”) έχει εκφράσει ανησυχίες ότι η χρήση της ΤΝ στην ασφάλιση υγείας θα μπορούσε να οδηγήσει σε «υπερ-προσωποποίηση με χρήση ΤΝ», με αποτέλεσμα ορισμένα πρόσωπα να καταστούν ανασφάλιστα ή να βρεθούν αντιμέτωπα με δυσμενείς διακρίσεις. Επειδή πρόκειται για αποφάσεις που επηρεάζουν την ασφαλιστική ικανότητα προσώπων και μπορεί να οδηγήσουν σε υψηλότερο κόστος ή άρνηση παροχής υπηρεσιών προς ορισμένα πρόσωπα, η FCA υπογραμμίζει την ανάγκη υπεύθυνης χρήσης της ΤΝ για την αποτροπή τέτοιων αποτελεσμάτων (17).

Οι παραπάνω περιπτώσεις αποτελούν μόνο μερικά παραδείγματα κρίσιμων αποφάσεων που λαμβάνονται από συστήματα ΤΝ, επηρεάζοντας κάθε πτυχή του ανθρώπινου βίου – από την πρόσβαση στο κοινωνικό κράτος και την ελευθερία μετακίνησης έως την υγεία, τη συμμετοχή στην οικονομική ζωή και άλλες βασικές ελευθερίες.

2. Δομή Ανάλυσης

Η παρούσα μελέτη εξετάζει τα μέσα έννομης προστασίας που διαθέτουν τα πρόσωπα που θίγονται από αποφάσεις που λαμβάνονται με τη χρήση ΤΝ. Η ανάλυση επικεντρώνεται στο δικαίωμα επεξήγησης της ατομικής λήψης απόφασης που προβλέπεται στο άρθρο 86 του Κανονισμού για την Τεχνητή Νοημοσύνη («Κανονισμός ΤΝ»). Επειδή όμως η προστασία των θιγόμενων προσώπων δεν περιορίζεται αποκλειστικά στις διατάξεις του Κανονισμού ΤΝ, η ανάλυση εκτείνεται στο δικαίωμα αμφισβήτησης της ατομικής λήψης απόφασης που -υπό κατάλληλη ερμηνεία- ερείδεται στο άρθρο 22 του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων («ΓΚΠΔ»). Ακολουθώντας, η μελέτη περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- Ανάλυση των προϋποθέσεων εφαρμογής του άρθρου 86 του Κανονισμού ΤΝ για το δικαίωμα επεξήγησης και του άρθρου 22 του ΓΚΠΔ για το δικαίωμα αμφισβήτησης των αποφάσεων ΤΝ (III. 2 και IV. 2)
- Ανάλυση της έννοιας της «επεξήγησης» και της «αμφισβήτησης» για τον προσδιορισμό του ακριβούς περιεχομένου και της έκτασης του δικαιώματος επεξήγησης και αμφισβήτησης, αντίστοιχα (III. 3 και IV. 3)
- Συγκριτική νομική επισκόπηση του κάθε δικαιώματος. Το δικαίωμα επεξήγησης της απόφασης ΤΝ του άρθρου 86 Κανονισμού ΤΝ συγκρίνεται με το παρόμοιο δικαίωμα που εντοπίζεται στον ΓΚΠΔ με τη συνδυαστική εφαρμογή των άρθρων 12 παρ. 1 και 22 παρ. 3 ΓΚΠΔ. Το δικαίωμα αμφισβήτησης της απόφασης ΤΝ του άρθρου 22 ΓΚΠΔ, αντιδιαστέλλεται με το δικαίωμα εναντίωσης του αρ. 21 ΓΚΠΔ. (III. 4 και IV 4.)
- Διατύπωση ενδιάμεσων συμπερασμάτων: ανάδειξη των σημείων που χρήζουν νομοθετικής διασάφησης δια της υιοθέτησης συμπληρωματικών δεσμευτικών κανόνων (λ.χ. στον εφαρμοστικό του Κανονισμού ΤΝ νόμο) ή κατευθυντήριων γραμμών και προτύπων προς τα θιγόμενα πρόσωπα (λ.χ. από τις εθνικές Εποπτικές Αρχές). (III 5 και IV 5)
- Διατύπωση τελικών συμπερασμάτων και βελτιωτικών προτάσεων (V)

3. Δικαίωμα επεξήγησης της ατομικής λήψης αποφάσεων

Γράφει η Μαρία-Ευαγγελία Κωνσταντοπούλου

Κανονισμός ΤΝ

Άρθρο 86

Δικαίωμα επεξήγησης της ατομικής λήψης αποφάσεων

1. Κάθε θιγόμενο πρόσωπο που υπόκειται σε απόφαση η οποία λαμβάνεται από τον φορέα εφαρμογής με βάση τα στοιχεία εξόδου συστήματος ΤΝ υψηλού κινδύνου που παρατίθεται στο παράρτημα ΙΙΙ, με εξαίρεση τα συστήματα που απαριθμούνται στο σημείο 2 αυτού, και η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα ή επηρεάζει σημαντικά το εν λόγω πρόσωπο με παρόμοιο τρόπο, ώστε να θεωρεί ότι υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για την υγεία, την ασφάλεια και τα θεμελιώδη δικαιώματά του, έχει το δικαίωμα να λάβει από τον φορέα εφαρμογής σαφείς και ουσιαστικές επεξηγήσεις σχετικά με τον ρόλο του συστήματος ΤΝ στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τα κύρια στοιχεία της ληφθείσας απόφασης.

2. Η παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται στη χρήση συστημάτων ΤΝ για τα οποία απορρέουν από το ενωσιακό ή το εθνικό δίκαιο εξαιρέσεις από την υποχρέωση της εν λόγω παραγράφου ή περιορισμοί αυτής, με τρόπο συμβατό με το ενωσιακό δίκαιο.

3. Το παρόν άρθρο εφαρμόζεται μόνο στον βαθμό που το δικαίωμα που αναφέρεται στην παράγραφο 1 δεν προβλέπεται άλλως από το ενωσιακό δίκαιο.

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Το δικαίωμα στην επεξήγηση των αποφάσεων που λαμβάνονται μέσω συστημάτων ΤΝ αποτέλεσε αντικείμενο έντονων συζητήσεων ήδη από τα πρώτα στάδια διαμόρφωσης του Κανονισμού ΤΝ, με την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να επικεντρώνεται αρχικά στην ρύθμιση των απαιτήσεων για τους παρόχους και τους φορείς εφαρμογής των συστημάτων ΤΝ, αφήνοντας, ωστόσο, σημαντικά κενά ως προς την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Τα κενά αυτά επιχειρεί να καλύψει ο Κανονισμός στην τελική του μορφή που, έπειτα από πολυάριθμες τροποποιήσεις, περιλαμβάνει διατάξεις, οι οποίες σκοπούν να εξισορροπήσουν τη διττή απαίτηση για αξιοποίηση των πλεονεκτημάτων της ΤΝ και παράλληλη προστασία των δικαιωμάτων των προσώπων (18). Μεταξύ αυτών, το δικαίωμα στην επεξήγηση κατέχει εξέχουσα θέση.

Στην τελική μορφή του Κανονισμού, οι πρώιμες συζητήσεις γύρω από την κατοχύρωση του αιτήματος για επεξήγηση (right to request explanations) αντικαταστάθηκαν από την ρητή αναγνώριση του δικαιώματος στην λήψη επεξήγησης (right to obtain explanations), αναγνωρίζοντας τη σημασία της κατανόησης της λογικής πίσω από την λήψη των αποφάσεων που λαμβάνονται από αλγοριθμικά συστήματα και ενισχύοντας, συνακόλουθα, την νομική κατοχύρωση των προσώπων.

Η εξέλιξη αυτή σηματοδοτεί μια ουσιαστική πρόοδο τόσο προς την κατεύθυνση της θωράκισης των προσώπων, τα οποία με αφετηρία την θεσμοθετημένη κατανόηση μπορούν κατόπιν να αμφισβητήσουν την απόφαση που ελήφθη από συστήματα ΤΝ, όσο και της διαφάνειας και λογοδοσίας των παρόχων και των φορέων εφαρμογής ΤΝ, σε ευθυγράμμιση με τη δικαιοκρατική αρχή στον τομέα της ΤΝ.

Το δικαίωμα στην επεξήγηση εντοπίζεται σε περισσότερα σημεία του Κανονισμού ΤΝ, συμπεριλαμβανομένων των αιτιολογικών σκέψεων 73, 92, 93 και 141, καθώς και στα άρθρα 13 (Διαφάνεια και πληροφόρηση των φορέων εφαρμογής), 20 (Διορθωτικά μέτρα και καθήκον ενημέρωσης) και 50 (Υποχρεώσεις διαφάνειας για παρόχους και φορείς εφαρμογής ορισμένων συστημάτων ΤΝ), αποτελώντας κορωνίδα λοιπών δικαιωμάτων όπως το δικαίωμα υποβολής καταγγελίας σε αρχή εποπτείας της αγοράς (άρθρο 85), το δικαίωμα στην αναφορά παραβιάσεων και την προστασία των προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις (άρθρο 87), το δικαίωμα αμφισβήτησης της απόφασης (right to contest) και το δικαίωμα ακρόασης (right to be heard). Παρά τη θετική αυτή εξέλιξη, ωστόσο, ανοιχτό παραμένει το ερώτημα κατά πόσο η τυπική κατοχύρωση του δικαιώματος συνοδεύεται από τις κατάλληλες προϋποθέσεις ώστε η κατοχύρωση να είναι επιπλέον ουσιαστική, διανοίγοντας το δρόμο για την άσκηση των λοιπών δικαιωμάτων που εξαρτώνται από αυτό και εξυπηρετώντας πραγματικά τη δικαιοκρατική αρχή.

2. Το δικαίωμα επεξήγησης υπό το άρθρο 86 του Κανονισμού για την ΤΝ

2.1. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής

Το δικαίωμα επεξήγησης της ατομικής λήψης αποφάσεων κατοχυρώνεται στο άρθρο 86 του Κανονισμού (ΕΕ) 2024/1689 (Κανονισμός για την ΤΝ), το οποίο προβλέπει ότι *Κάθε θιγόμενο πρόσωπο που υπόκειται σε απόφαση η οποία λαμβάνεται από τον φορέα εφαρμογής με βάση τα στοιχεία εξόδου συστήματος ΤΝ υψηλού κινδύνου που παρατίθεται στο παράρτημα III, εξαιρουμένων των συστημάτων που απαριθμούνται στο σημείο 2 αυτού, και η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα ή επηρεάζει σημαντικά το εν λόγω πρόσωπο με παρόμοιο τρόπο, ώστε να θεωρεί ότι υφίσταται δυσμενείς*

συνέπειες για την υγεία, την ασφάλεια και τα θεμελιώδη δικαιώματά του, έχει το δικαίωμα να λάβει από τον φορέα εφαρμογής σαφείς και ουσιαστικές επεξηγήσεις σχετικά με τον ρόλο του συστήματος TN στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τα κύρια στοιχεία της ληφθείσας απόφασης (παρ. 1) (19). Εκτός του πεδίου εφαρμογής της παρ. 1 εντοπίζεται η χρήση συστημάτων TN για τα οποία απορρέουν από το ενωσιακό ή το εθνικό δίκαιο εξαιρέσεις ή περιορισμοί στην επεξήγηση, με τρόπο συμβατό με το ενωσιακό δίκαιο (παρ. 2).

Οι βασικές προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου μπορούν να συνοψιστούν α) στην ύπαρξη θιγόμενου προσώπου, β) στην λήψη απόφασης που λαμβάνεται από τον φορέα εφαρμογής με τη χρήση συστήματος TN υψηλού κινδύνου που απαριθμούνται στο Παράρτημα III του Κανονισμού, τα οποία αποτελούν και το πεδίο εφαρμογής του άρθρου, ήτοι συστήματα TN που σχετίζονται με τους τομείς των βιομετρικών στοιχείων, της εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, της απασχόλησης, της διαχείρισης εργαζομένων και της πρόσβασης στην αυτοαπασχόληση, της πρόσβασης και απόλαυσης βασικών ιδιωτικών υπηρεσιών και βασικών δημόσιων υπηρεσιών και παροχών, της επιβολής του νόμου, της διαχείρισης μετανάστευσης, ασύλου και συνοριακών ελέγχων, της απονομής δικαιοσύνης και δημοκρατικών διαδικασιών, καθώς και γ) στην λήψη απόφασης που παράγει έννομα αποτελέσματα ή επηρεάζει σημαντικά το θιγόμενο πρόσωπο ώστε αυτό, κατά την εκτίμησή του, να θεωρεί ότι υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για την υγεία, την ασφάλεια και τα θεμελιώδη δικαιώματά του.

2.2. Κύρια σημεία προβληματισμού

Τα πρώτα συμπεράσματα που εξάγονται από τη γραμματική ερμηνεία του άρθρου είναι ότι αυτοματοποιημένες αποφάσεις οι οποίες μπορεί μεν να επηρεάζουν δυσμενώς το υφιστάμενο πρόσωπο αλλά δεν απορρέουν

από τη χρήση συστήματος TN υψηλού κινδύνου μένουν εκτός του πεδίου εφαρμογής. Η διάταξη υιοθετεί την ταξινόμηση του κινδύνου επί τη βάση των δυσμενών επιπτώσεων του συστήματος TN στα θεμελιώδη δικαιώματα που προστατεύονται από τον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης («ΧΘΔΕΕ») (προοίμιο αιτιολ. σκ. 48), η οποία αποτυπώνεται στο σύνολο του Κανονισμού. Μολονότι απαιτείται η επεξήγηση για τα συστήματα υψηλού κινδύνου, σε ό,τι αφορά στα συστήματα που δεν χαρακτηρίζονται ως υψηλού κινδύνου η υποχρέωση διαφάνειας φαίνεται πως εξαντλείται στην παροχή διευκρινίσεων σχετικά με την εφαρμογή τους (άρθρο 13), ανεξάρτητα από το αν από την σκοπιά των θεμελιωδών δικαιωμάτων η επεξήγηση μπορεί να εμφανίζεται ουσιώδης.

Αυτή, ωστόσο, η ταξινόμηση που επάγεται διαφορετικές υποχρεώσεις μπορεί να διευκολύνει μεν τις απαιτήσεις της αγοράς στην περίπτωση φορέων εφαρμογής μικρότερης κλίμακας και συστημάτων TN μη υψηλού ρίσκου, ενέχει όμως άμεσο και υπαρκτό κίνδυνο για τα θεμελιώδη δικαιώματα εφόσον οι αλγοριθμικές αποφάσεις, στερούμενες εποπτείας, μπορεί να οδηγούν στην λήψη μη δίκαιων αποφάσεων. Έτσι, ενώ το άρθρο 86 του Κανονισμού εισάγει απαιτήσεις διαφάνειας για συστήματα TN υψηλού κινδύνου, στην περίπτωση των συστημάτων TN χαμηλότερου ρίσκου η απαίτηση για επεξήγηση παραμένει νομικά μη δεσμευτική (20).

Επιπλέον, η κρίση για το μέγεθος του αντικτύπου εναπόκειται στο θιγόμενο πρόσωπο. Η πρόβλεψη αυτή σε συνδυασμό με το ότι οι όροι «δυσμενείς συνέπειες» και «επηρεάζουν σημαντικά» αποτελούν αόριστες νομικές έννοιες, οι οποίες δεν οριοθετούνται, επάγεται ένα καταρχήν περιθώριο ερμηνείας για το θιγόμενο πρόσωπο ως προς την αξιολόγηση του αντικτύπου.

Έτσι, κατά τη διατύπωση της διάταξης, ζητούμενο είναι το πώς το θιγόμενο πρόσωπο αντιλαμβάνεται τις επιπτώσεις της απόφασης ώστε να θεωρεί (το θιγόμενο πρόσωπο) ότι υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για την υγεία, την ασφάλεια και τα θεμελιώδη δικαιώματά του στη βάση μιας υποκειμενικής εκτίμησης. Ωστόσο, το περιθώριο ερμηνείας του προσώπου τελικώς δύναται να περιοριστεί για δύο λόγους.

Πρώτον, από την πρόβλεψη ότι το άρθρο εφαρμόζεται μόνο στον βαθμό που το δικαίωμα δεν προβλέπεται άλλως από το ενωσιακό δίκαιο (παρ. 3), οπότε, εφόσον άλλως προβλέπεται, η ερμηνεία των ειδικών προϋποθέσεων της επεξήγησης θα αναζητηθεί στο σχετικό νομοθέτημα. Δεύτερον, από την ορθή κρίση του ίδιου του προσώπου σχετικά με τη ληφθείσα επεξήγηση. Αυτονόητη προϋπόθεση της εν λόγω αξιολόγησης αποτελεί η κατανόηση των συνθηκών λήψης της απόφασης προκειμένου να αξιολογηθεί κατόπιν ο βαθμός κατά τον οποίο το θιγόμενο πρόσωπο υφίσταται δυσμενείς ή σημαντικές συνέπειες ως αποτέλεσμα της χρήσης συστήματος TN υψηλού κινδύνου.

Με άλλα λόγια απαιτείται η κατανόηση της σχέσης αιτίου-αιτιατού που προϋποθέτει τη λήψη ουσιαστικής επεξήγησης, το περιεχόμενο της οποίας χρήζει ερμηνείας. Κάτι τέτοιο, ωστόσο, δεν είναι ευχερές εξαιτίας της αδιαφανούς λειτουργίας της TN, με αποτέλεσμα η πρόσβαση στον τρόπο λειτουργίας του συστήματος να αποτελεί πρωθύστερη απαίτηση για τη δυνατότητα απόδειξης της δυσμενούς συνέπειας. Για παράδειγμα, το πρόσωπο δεν μπορεί διαγνώσει τη μεροληψία σε βάρος του αν δεν έχει γνώση επί της αλγοριθμικής λειτουργίας, χωρίς αυτό σε κάθε περίπτωση να συνεπάγεται, ότι ακόμη και υπό τη γνώση (και κατανόηση) της αλγοριθμικής λειτουργίας οι δυσμενείς συνέπειες αποκλείονται (βλ. σχετικά 3.3 Η έκταση της επεξήγησης).

Περαιτέρω, η διάταξη απονέμει στο θιγόμενο πρόσωπο, το οποίο αποτελεί τον τελικό λήπτη της απόφασης, το δικαίωμα να λάβει επεξήγηση αποκλειστικά από τον φορέα εφαρμογής (deployer), όχι όμως από τον πάροχο (provider). Αυτονόητα αυτό προϋποθέτει ότι ο φορέας εφαρμογής πρέπει πρωτίστως να έχει κατανοήσει την λειτουργία του συστήματος TN· άλλως, να έχει γίνει ο ίδιος αρχικά αποδέκτης της επεξήγησης που θα κληθεί να παράσχει, σε δεύτερο χρόνο, στο θιγόμενο πρόσωπο.

Για την επίτευξη αυτού το άρθρο 13 προβλέπει τη διαφάνεια των συστημάτων TN ήδη κατά το σχεδιασμό και την εφαρμογή. Ωστόσο, η εν λόγω πρόβλεψη που επικεντρώνεται στον φορέα εφαρμογής χωρίς να θεμελιώνει μια παράλληλη υποχρέωση από την πλευρά του παρόχου, χρήζει προσοχής λαμβανομένων υπόψη των κινδύνων που ενυπάρχουν ήδη κατά το σχεδιασμό, οι οποίοι, εφόσον πραγματωθούν, οδηγούν αναπόφευκτα σε δυσμενείς συνέπειες (21). Εξάλλου, η επισήμανση ότι οι κίνδυνοι που σχετίζονται με συστήματα TN μπορούν μεν να προκύψουν από τον τρόπο με τον οποίο αυτά είναι σχεδιασμένα, μπορούν δε να απορρέουν από τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούνται (προοίμιο αιτιολ. σκ. 93) επιβεβαιώνει ότι οι πάροχοι συστημάτων TN διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, συμπληρώνοντας τις υποχρεώσεις των φορέων εφαρμογής.

Η παράλειψη αυτή έρχεται σε ασυμφωνία με την προσέγγιση του κύκλου ζωής των συστημάτων TN (AI life cycle) (προοίμιο αιτιολ. σκ. 73) (22), η οποία επιτάσσει τη συμμόρφωση με συγκεκριμένες – θεμελιώδεις – αρχές που μετουσιώνονται σε απαιτήσεις εφαρμογής (23), ενώ γεννά εύλογες αμφιβολίες για το περιεχόμενο της επεξήγησης και, συνακόλουθα, την κατανόηση της τελικής απόφασης (24).

3. Η έννοια της επεξήγησης

3.1. Το περιεχόμενο της έννοιας

Σύμφωνα με το άρθρο 86 το θιγόμενο πρόσωπο έχει το δικαίωμα λήψης σαφών και ουσιαστικών επεξηγήσεων (clear and meaningful explanation) σχετικά με τον ρόλο του συστήματος TN στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τα κύρια στοιχεία (the main elements) της ληφθείσας απόφασης. Το άρθρο παρέχει μεν μια κατεύθυνση σχετικά με το περιεχόμενο της επεξήγησης, πλην όμως, αφήνει ερωτηματικά για την ακριβή έκταση αυτής. Εύλογα γεννάται το ερώτημα αν η επεξήγηση πρέπει να επεκταθεί και στην μάλλον περίπλοκη λογική των αλγορίθμων που χρησιμοποιήθηκαν ήδη από το σχεδιασμό και την ανάπτυξη του συστήματος TN μέχρι την τελική λήψη της απόφασης ('a right to open the black-box') (25).

Συνακόλουθα ερωτήματα αποτελούν το πόσο συγκεκριμένη πρέπει να είναι η επεξήγηση και ποιος είναι ο σκοπός που αυτή εξυπηρετεί. Η απάντηση στο δεύτερο αυτό ερώτημα είναι ίσως καθοριστική για την απάντηση στο πρώτο.

Σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 2 τα συστήματα TN υψηλού κινδύνου θα πρέπει να συνοδεύονται από οδηγίες χρήσης σε κατάλληλο ψηφιακό μορφότυπο ή με άλλο τρόπο, οι οποίες θα πρέπει να περιλαμβάνουν συνοπτικές, πλήρεις, ορθές και σαφείς πληροφορίες που είναι συναφείς, προσβάσιμες και κατανοητές από τους φορείς εφαρμογής. Σύμφωνα δε και με την αιτιολ. σκ. 71 ουσιώδους σημασίας τυγχάνει η ύπαρξη κατανοητών πληροφοριών σχετικά με τον τρόπο ανάπτυξης συστημάτων TN υψηλού κινδύνου και τις επιδόσεις τους καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους ώστε να καθίσταται δυνατή η εξασφάλιση της ιχνηλασιμότητας των εν λόγω συστημάτων, η

επαλήθευση της συμμόρφωσης με τις απαιτήσεις του Κανονισμού, η παρακολούθηση των δραστηριοτήτων τους και η παρακολούθηση μετά τη διάθεση στην αγορά.

Οι πληροφορίες αυτές θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα γενικά χαρακτηριστικά, τις ικανότητες και τους περιορισμούς του συστήματος, τους αλγορίθμους, τα δεδομένα, τις διαδικασίες εκπαίδευσης, επικύρωσης και δοκιμής που χρησιμοποιούνται, τεκμηρίωση για το σχετικό σύστημα διαχείρισης κινδύνου, καθώς επίσης, θα πρέπει να διατυπώνονται με σαφή και ολοκληρωμένο τρόπο.

Επισημαίνεται ότι το προοίμιο δεν αποτελεί νομικά δεσμευτικό κείμενο, ωστόσο, η εξέταση των διατάξεων άνευ μιας συνδυαστικής ανάγνωσης εγκυμονεί τον κίνδυνο στρεβλής ερμηνείας που, συνακόλουθα, μπορεί να πλήξει τόσο το σκοπό του δικαιώματος όσο και την ουσιαστική διασφάλιση λοιπών δικαιωμάτων που εδράζονται σε αυτό. Επιπλέον, δεν πρέπει να λησμονείται η σύνδεση του δικαιώματος επεξήγησης με την υποχρέωση σε λογοδοσία των συστημάτων TN, πεδίο αμφιλεγόμενο (26).

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω μπορεί να ειπωθεί ότι στον πυρήνα του άρθρου συγκαταλέγεται η απαίτηση για συνοπτικές, πλήρεις, ορθές και σαφείς πληροφορίες σχετικά με τις διαδικασίες που καθορίζουν την λήψη της απόφασης και την αιτία λήψης αυτής, καταλαμβάνοντας ιδίως α) τον επιδιωκόμενο σκοπό για τον οποίο προορίζεται το σύστημα TN, β) το επίπεδο ακρίβειας, γ) τις οδηγίες χρήσης, καθώς και τη κοινοποίηση τυχόν γνωστών ή προβλέψιμων κινδύνων.

3.2. Οι εξυπηρετούμενοι σκοποί

Τα συστήματα ΤΝ διακρίνονται ως συστήματα λογικής ικανά να δρουν και να «σκέφτονται» με τρόπο που προσομοιάζει στον ανθρώπινο. Δημιουργούνται, προγραμματίζονται και εκπαιδεύονται από ανθρώπους και όπως οι άνθρωποι μπορεί, εσκεμμένα ή μη, να σφάλλουν, έτσι και τα συστήματα ΤΝ, μπορεί να λαμβάνουν αποφάσεις με ανακριβή ή ελλιπή δεδομένα, οι οποίες εγείρουν προβληματισμούς τόσο για την εγκυρότητά τους όσο και για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Παρά τις αναντίρρητες δυνατότητές τους, τα συστήματα ΤΝ μπορεί να οδηγήσουν σε αποφάσεις επιζήμιες για τα θεμελιώδη δικαιώματα, προκαλώντας ή διαιωνίζοντας άδικες συμπεριφορές που ενέχουν διακρίσεις και προκατάληψη (*bias*), απειλώντας συγχρόνως το δικαίωμα για ελεύθερη και ίση πρόσβαση σε αγαθά και υπηρεσίες (27).

Για τον λόγο αυτό, στο βαθμό που παρά την απαίτηση για προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων ήδη κατά το σχεδιασμό και εξορισμού (*by design and by default*) οι κίνδυνοι παραμένουν, τα συστήματα ΤΝ θα πρέπει να υπόκεινται σε έλεγχο για τη διασφάλιση της λήψης δίκαιων αποφάσεων (*fairness*) (28).

Το δικαίωμα της επεξήγησης συνδέεται άμεσα, επομένως, με την ιδέα του αποτελεσματικού ελέγχου στις αυτοματοποιημένες αποφάσεις, με κυρίαρχη την άποψη ότι η επεξήγηση συνυφαίνεται με το δικαίωμα του πληττόμενου προσώπου να κατανοήσει την αιτία πίσω από την λήψη της απόφασης, διατηρώντας – με δεοντολογικούς όρους – την αξιοπρέπειά του (*dignity*), την αυτονομία του (*autonomy*) και τον έλεγχο ως ανθρώπινο ον (*human control*) (29).

Γι' αυτό τα δεδομένα, οι διαδικασίες που καθορίζουν την λήψη της απόφασης και η αιτία για την λήψη της συγκεκριμένης απόφασης θα πρέπει να είναι ανιχνεύσιμα (*traceable*), διαφανή (*transparent*) και κατανοητά (*explained*), απαιτήσεις που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά, εξυπηρετώντας συνολικά τις αρχές της διαφάνειας (*transparency*), της λογοδοσίας (*accountability*) και της εμπιστοσύνης (*trust*) στις διαδικασίες που βασίζονται στην ΤΝ.

Οι εν λόγω αρχές βασίζονται στην πολιτική της «Αξιόπιστης ΤΝ» (*Trustworthy AI*), όπως διατυπώθηκε από την ομάδα ειδικών εμπειρογνομόνων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής το 2018, η οποία πρέπει να φέρει τρία συστατικά στοιχεία: νομιμότητα (*lawfulness*), ηθική (*ethical*) και στιβαρότητα (*robustness*). Η ιδέα της Αξιόπιστης ΤΝ τοποθετεί στο κέντρο των άνθρωπο (*human-centric perspective*), υπενθυμίζοντας ότι τα συστήματα ΤΝ θα πρέπει να αποτελούν μέσο και όχι σκοπό, βασίζεται δε σε τέσσερις κατευθυντήριες ηθικές αρχές, μεταξύ των οποίων ο σεβασμός της ανθρώπινης αυτονομίας (*respect for human autonomy*), η πρόληψη της βλάβης (*prevention of harm*), ο δίκαιος χαρακτήρας (*fairness*) και η επεξηγησιμότητα (*explicability*). Οι αρχές αυτές μετουσιώνονται σε επτά απαιτήσεις που πρέπει να καταλαμβάνουν τα συστήματα ΤΝ καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους κατά το σχεδιασμό (*design*), την ανάπτυξη (*development*) και τη διάθεσή τους στην αγορά (*deployment*).

Σε αυτές περιλαμβάνονται η ανθρώπινη παρέμβαση και εποπτεία (*human agency and oversight*), η διαφάνεια, στην οποία ενυπάρχουν οι απαιτήσεις της επεξηγησιμότητας (*explicability*) και της ιχνηλασιμότητας (*traceability*), και η λογοδοσία (*accountability*) (30).

Υπό τα ανωτέρω, η διασφάλιση μιας ανθρωποκεντρικής και αξιόπιστης ΤΝ σημαίνει ότι τα συστήματα ΤΝ θα πρέπει, στο μέτρο του δυνατού, να καθιστούν σαφή το σκοπό, τις δυνατότητες, τον τρόπο λειτουργίας και τις αποφάσεις τους, ώστε να είναι κατανοητά σε όσους επηρεάζονται άμεσα ή έμμεσα από αυτά -εκπληρώνοντας έτσι τις επιμέρους απαιτήσεις της επεξηγησιμότητας και της ιχνηλασιμότητας - καθιστώντας δυνατή την άσκηση ελέγχου και, ακολούθως, την αμφισβήτησή τους (contestability) και την αποκατάσταση (redress) με τη δυνατότητα προσφυγής στην ανθρώπινη παρέμβαση (31).

Εξετάζοντας το δικαίωμα στην επεξήγηση των αποφάσεων που λαμβάνονται από συστήματα ΤΝ σε συνάρτηση με τις απαιτήσεις της αξιόπιστης ΤΝ διαπιστώνεται ότι οι εξυπηρετούμενοι σκοποί καταλήγουν να ταυτίζονται με αυτές, συνιστάμενοι: α) στη διαφάνεια που επιτυγχάνεται με την λήψη ουσιαστικών πληροφοριών σχετικά με την λογική, τη σημασία, και τις προβλεπόμενες συνέπειες αυτών των αποφάσεων, όπως επιβεβαιώνεται στις αιτιολ. σκ. 107 και 171, β) στην λογοδοσία που επάγεται την υποχρέωση των φορέων που χρησιμοποιούν ΤΝ να διασφαλίζουν ότι τα χρησιμοποιούμενα συστήματά γίνονται κατανοητά και ότι τα πρόσωπα μπορούν να αξιώσουν αποζημίωση εάν επηρεάζονται δυσμενώς από μια απόφαση ΤΝ, και γ) στο δικαίωμα των προσώπων να αμφισβητήσουν αποφάσεις που λαμβάνονται από την ΤΝ και να ζητούν ανθρώπινη παρέμβαση όταν είναι απαραίτητο, συνδεδεμένο έτσι με την απαίτηση αποτελεσματικής προστασίας (the right to an effective remedy) που κατοχυρώνεται στον ΧΔΘΕΕ (άρθρο 47), ενσωματώνοντας το δικαίωμα σε λήψη αιτιολογημένων αποφάσεων (32).

Σημειώνεται ότι σε μια πρόσφατη διαφορά που εκκρεμεί ενώπιον του ΔΕΕ μεταξύ ενός παρόχου κινητών τηλεπικοινωνιών και ενός καταναλωτή που αμφισβήτησε αφενός τον υπολογισμό χρεώσεων που προέκυψαν με χρήση συστημάτων αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεων (ADM) και αφετέρου, τη διαφάνεια των διαδικασιών, μεταξύ των ερωτημάτων που τέθηκαν ενώπιον του Δικαστηρίου είναι κατά πόσο το άρθρο 86, θωρούμενο σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ έχει την έννοια ότι οι αυτοματοποιημένες αποφάσεις θα πρέπει να υπόκεινται σε ανθρώπινη επανεξέταση από δικαστή στο πλαίσιο πραγματικής δικαστικής διαδικασίας (33). Το ερώτημα αναμένεται να απαντηθεί στο προσεχές μέλλον.

Το συμπέρασμα, ωστόσο, που μπορεί ήδη να εξαχθεί είναι ότι το δικαίωμα στην επεξήγηση όχι μόνο είναι θεμελιώδες στο πλαίσιο της ζητούμενης ανθρωποκεντρικής προσέγγισης που συνυφάνεται με την ιδέα της αξιόπιστης ΤΝ, αλλά επιπλέον, αποτελεί προαπαιτούμενο της αποτελεσματικής άσκησης λοιπών δικαιωμάτων, μεταξύ των οποίων, το δικαίωμα υποβολής καταγγελίας σε αρχή εποπτείας της αγοράς (άρθρο 85) και το δικαίωμα στην αναφορά παραβιάσεων και την προστασία των προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις (άρθρο 87).

3.3. Η έκταση της επεξήγησης

Το άρθρο 86 απαιτεί από τον φορέα εφαρμογής να αποκαλύψει τα κύρια στοιχεία του συστήματος ΤΝ, καταλείποντας ένα σημαντικό περιθώριο εκτίμησης σχετικά με το ποια είναι τα κύρια στοιχεία του συστήματος και αφήνοντας συγχρόνως ανοιχτό το διάλογο γύρω από το βαθμό της απαιτούμενης διαφάνειας. Η διάταξη φαίνεται να τάσσεται κατά της πλήρους διαφάνειας, η οποία, στην περίπτωση των συστημάτων ΤΝ, έχει σχολιαστεί ως δύσκολος έως ακατόρθωτος στόχος για περισσότερους λόγους.

Ο αντίλογος έναντι της πλήρους διαφάνειας εντοπίζεται καταρχήν στον σκεπτικισμό των φορέων εφαρμογής που διατείνονται ότι η επεξήγηση μπορεί να οδηγήσει σε αποκάλυψη σημαντικής τεχνολογίας ενέχοντας κίνδυνο για τα συμφέροντά τους και ανοίγοντας το δρόμο σε εγκληματικές ενέργειες που διευκολύνονται από την απλοποιημένη επεξήγηση σύνθετων διαδικασιών που εξυπηρετούν σκοπούς ασφάλειας (34). Άλλοι θεωρητικοί ενάντιοι της πλήρους διαφάνειας - υπό την έννοια της αποκάλυψης της αλγοριθμικής λογικής - έχουν υποστηρίξει ότι τα πρόσωπα-λήπτες της επεξήγησης μπορεί να χειραγωγήσουν και να υπονομεύσουν τα αυτοματοποιημένα συστήματα λήψης αποφάσεων.

Εάν για παράδειγμα ένα αυτοματοποιημένο σύστημα αξιολόγησης της πιστοληπτικής ικανότητας των χρηστών αποκαλύψει τους δείκτες συμπεριφοράς του πιστωτικού κινδύνου, τότε οι χρήστες είναι πολύ πιθανό να προσπαθήσουν να αποφύγουν τη σύνδεση με τους συγκεκριμένους δείκτες κινδύνου, πλην όμως, εξακολουθώντας να επιδίδονται σε συμπεριφορές που ενέχουν κίνδυνο, ώστε τελικά μπορεί εκ του αποτελέσματος να πληγεί τόσο η αποτελεσματικότητα όσο και ο δίκαιος χαρακτήρας του συστήματος (35).

Περαιτέρω, έχει υποστηριχθεί ότι η απαίτηση για μια πραγματική υπεραπλούστευση σύνθετων αλγορίθμων με τρόπο τέτοιο ώστε να καταστούν κοινώς αντιληπτοί φαντάζει πρακτικά αδύνατη (36). Στην πράξη η διαδικασία λήψης της απόφασης μπορεί να διεξάγεται με τη χρήση στατικών σχημάτων συλλογισμού ή με την προσφυγή σε τεχνικές μηχανικής μάθησης (machine learning). Στην τελευταία περίπτωση το σύστημα αντί να εκτελεί προκαθορισμένα πρότυπα συμπεριφοράς επεξεργάζεται από μόνο του και δυναμικά - αυτομάτως, προσαρμοστικοί αλγόριθμοι, πρότυπα συμπεριφοράς - τον κανόνα της

απόφασης, προσαρμοζόμενο στις αλλαγές του περιβάλλοντος προς επίτευξη του κατάλληλου αποτελέσματος. Αυτή είναι η περίπτωση των συστημάτων που έχουν χαρακτηριστεί ως black-box, των οποίων οι μηχανισμοί συμπερασμάτων δεν είναι εντελώς προβλέψιμοι εκ των προτέρων, δυσχεραίνοντας την επεξήγηση του λόγου για τον οποίο ένα σύστημα οδηγήθηκε σε ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα ή του ποιος συνδυασμός παραγόντων συνέβαλε σε αυτό (37). Όσο δε η τεχνολογία εξελίσσεται και οι αλγόριθμοι μηχανικής μάθησης γίνονται πιο πολύπλοκοι τόσο δυσκολότερη εμφανίζεται η κατανόηση της εσωτερικής λογικής του συστήματος ώστε η απαίτηση για πλήρη διαφάνεια να καταλήγει πραγματικά άτοπη (38).

Στον αντίποδα έχει προταθεί η χρήση των αναφερόμενων στη διεθνή βιβλιογραφία ως counterfactuals (39), δηλαδή συλλογιστικών μοντέλων που αντικατοπτρίζουν την εξέλιξη μιας συγκεκριμένης κατάστασης αν μία συνισταμένη - ένα δεδομένο - είχε παραλειφθεί. Αυτά τα μοντέλα επιχειρούν να άρουν τους προβληματισμούς που εγείρονται γύρω από τους αλγορίθμους μηχανικής μάθησης, καθώς δεν απαιτούν από τα πρόσωπα να κατανοήσουν τους αλγορίθμους προκειμένου να εξαγάγουν χρήσιμα συμπεράσματα. Συγχρόνως, προσφέρουν μια εναλλακτική στην απαίτηση της πλήρους διαφάνειας στη βάση της στάθμισης των εμπορικών συμφερόντων και των δικαιωμάτων και συμφερόντων των περισσότερων εμπλεκόμενων προσώπων (40). Από την άλλη πλευρά, έχει επισημανθεί ότι η αφαίρεση συγκεκριμένων παραμέτρων, όπως για παράδειγμα η φυλή ή το φύλο, από αλγοριθμικά μοντέλα είναι ανεπαρκές μέτρο για την πρόληψη αποτελεσμάτων που οδηγούν σε διακρίσεις και υποκρυπτόμενη προκατάληψη (uncertainty bias), καθώς άλλες συνισταμένες μπορεί, επίσης, να οδηγούν σε αντίστοιχο αποτέλεσμα, λ.χ. δημογραφικά δεδομένα.

Έστω ότι για παράδειγμα μια εταιρεία, εδρεύουσα συνήθως σε κέντρο πόλης, αποφασίζει να στελεχώσει το ανθρώπινο δυναμικό της σταθμίζοντας τον παράγοντα της πιθανής αργοπορίας στην εργασία. Εργαζόμενοι οι οποίοι διαμένουν σε κοντινότερη απόσταση θα προτιμηθούν γιατί εμφανίζουν λιγότερες πιθανότητες να αντιμετωπίσουν ζητήματα κυκλοφοριακής συμφόρησης.

Ωστόσο, δεδομένου ότι οι υποψήφιοι που διαμένουν σε μεγαλύτερη απόσταση μπορεί να είναι πρόσωπα χαμηλότερου οικονομικού υποβάθρου, πιθανώς μετανάστες, που δεν μπορούν να υποστηρίξουν τη διαμονή σε περιοχές υψηλότερου ενοικίου ή αγοραστικής αξίας, η λογική του αλγορίθμου καταλήγει να ενέχει διάκριση στη βάση της οικονομικής ή και μεταναστευτικής κατάστασης των προσώπων (41).

Στο πλαίσιο αυτό, υπό τον σημαντικό όγκο δεδομένων που τυγχάνουν επεξεργασίας από συστήματα ΤΝ ο *a priori* εντοπισμός και αποκλεισμός όλων των πιθανών στοιχείων που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με παράγοντες που οδηγούν σε μεροληπτικές αποφάσεις είναι μάλλον αδύνατος (42). Η διαπίστωση αυτή έρχεται να ενισχύσει την ανάγκη ενός *ex post* αποτελεσματικού ελέγχου και μηχανισμών αποκατάστασης στην κατεύθυνση του μετριασμού αν όχι της αποτελεσματικής αντιμετώπισης του κινδύνου.

Πρόσθετο προβληματισμό εγείρει η έλλειψη ποικιλομορφίας στους εποπτικούς μηχανισμούς. Μολονότι ο Κανονισμός ΤΝ προβλέπει τη σύσταση εθνικών αρχών και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ΤΝ (άρθρα 64-66) δεν κατοχυρώνει ρητά τη συμμετοχή εκπροσώπων διαφορετικών κοινωνικών ομάδων ή/και ανεξάρτητων εμπειρογνομώνων από διαφορετικά επιστημονικά πεδία με άμεση

συνέπεια την υπονόμηση της πολυφωνίας και του ελέγχου των συστημάτων ΤΝ, ιδίως όσον αφορά την ανίχνευση προκαταλήψεων ή πιθανών κοινωνικών επιπτώσεων. Έτσι ενώ ο Κανονισμός σκοπεί στην ανάπτυξη της ασφαλούς και αξιόπιστης ΤΝ, όπως διακηρύσσεται σε πλείονα σημεία των αιτιολογικών σκέψεων, η απουσία πρόβλεψης για διαφοροποιημένη εκπροσώπηση στους εποπτικούς μηχανισμούς εγκυμονεί τον κίνδυνο της ελλιπούς κατανόησης των πιθανών κοινωνικών συνεπειών της ΤΝ, αφήνοντας συγχρόνως εκτός ρυθμιστικού πεδίου κρίσιμες πτυχές όπως οι διακρίσεις και η άνιση μεταχείριση.

Σίγουρα οι ανωτέρω προβληματισμοί σε συνδυασμό με το ότι το νομικά δεσμευτικό μέρος του Κανονισμού διαπνέεται από μια αοριστία εγείρει ανησυχίες τόσο για τον ακριβή προσδιορισμό της έκτασης της επεξήγησης όσο και για την επαρκή προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Αυτό, ωστόσο, δε θα πρέπει να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι το δικαίωμα στην επεξήγηση καταλήγει κενό γράμμα, αλλά θα πρέπει να ενισχύσει την απαίτηση της ερμηνείας του υπό τις οδηγίες της αιτιολ. σκ. 71. Ιδίως, το δικαίωμα στην επεξήγηση θα πρέπει να ιδωθεί υπό την απαίτηση μιας πλήρους και ορθής διαδικασίας για τη διαμόρφωση εξηγήσεων με επίκεντρο το χρήστη (43), η οποία, όσο η τεχνολογία εξελίσσεται, θα πρέπει να αναδιαμορφώνεται αντιστοίχως. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι μια εκτενέστερη διατύπωση του άρθρου 86, με τη συμπερίληψη περισσότερων στοιχείων στη διάταξη για την άρση αμφιβολιών και αοριστιών, θα μπορούσε ενδεχομένως να περιορίσει την εφαρμογή του στο μέλλον. Εναπόκειται πλέον στον νομοθέτη, στις εποπτικές αρχές και στον εφαρμοστή του νόμου να αναλάβουν το βάρος της εξειδίκευσης του δικαιώματος επεξήγησης υπό την καθοδηγητική λειτουργία της αιτιολ. σκ. 71.

4. Συγκριτική επισκόπηση υπό τις διατάξεις του ΓΚΠΔ

4.1. Η περίπτωση εφαρμογής του ΓΚΠΔ: Ζητήματα ερμηνείας

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η παράγραφος 3 του άρθρου 86 σύμφωνα με την οποία, το δικαίωμα επεξήγησης, δεν εφαρμόζεται μόνο στον βαθμό που προβλέπεται άλλως από το ενωσιακό δίκαιο. Άλλως προβλέπεται, μεταξύ άλλων, στην περίπτωση που χωρεί εφαρμογή ο ΓΚΠΔ (44), οπότε και το δικαίωμα επεξήγησης συναντά τα όριά του.

Στην περίπτωση αυτή η εφαρμογή του άρθρου 86 χωρεί μόνο και στο βαθμό που το πρόσωπο δεν αντλεί το δικαίωμα επεξήγησης από τον ΓΚΠΔ. Εξάλλου, και η αιτιολ. σκ. 10 κάνει ρητή αναφορά στον ΓΚΠΔ, διευκρινίζοντας ότι τα υποκείμενα των δεδομένων εξακολουθούν να απολαύουν όλων των δικαιωμάτων και εγγυήσεων που τους παρέχονται από το εν λόγω ενωσιακό δίκαιο, μεταξύ των οποίων τα δικαιώματα που σχετίζονται με την αποκλειστικά αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ. Στη συγκριτική επισκόπηση που ακολουθεί εξετάζεται το δικαίωμα επεξήγησης επί τη βάση του Κανονισμού ΤΝ και του ΓΚΠΔ, καθώς και η σχέση μεταξύ των δύο νομοθετικών κειμένων με σημείο αναφοράς το δικαίωμα επεξήγησης.

Αντικρουόμενες απόψεις έχουν εκφραστεί σε σχέση με το περιεχόμενο και τα όρια ενός δικαιώματος επεξήγησης στη βάση των διατάξεων του ΓΚΠΔ, σε σχέση, ιδίως, με το είδος των πληροφοριών που καταλαμβάνει η έκταση του δικαιώματος και το πώς αυτό καλείται να ισορροπήσει vis-à-vis με άλλα δικαιώματα.

Αρχικώς, πρέπει να διευκρινισθεί ότι υπό τον ΓΚΠΔ καμιά διάταξη δεν προβλέπει ευθέως το δικαίωμα σε επεξήγηση. Στη βάση αυτού ορισμένοι θεωρητικοί έχουν αμφισβητήσει την ύπαρξη του δικαιώματος επεξήγησης δεδομένου ότι ως τέτοιο εμφανίζεται μόνο στο προοίμιο (αιτιολ. σκ. 71), ενώ άλλοι υποστηρίζουν πως ακόμη κι αν αυτό δεν κατοχυρώνεται ρητά υπό αυτό τον τίτλο, προκύπτει από το σύνολο των διατάξεων και το γενικό πνεύμα του ΓΚΠΔ, αποτελώντας, όπως και στην περίπτωση του Κανονισμού ΤΝ, το αναγκαίο σκαλοπάτι για την άσκηση λοιπών δικαιωμάτων, όπως η αμφισβήτηση της απόφασης (right to contest) και το δικαίωμα ακρόασης (right to be heard) (45).

Πράγματι, το δικαίωμα επεξήγησης υπό τον ΓΚΠΔ αποτελεί αντικείμενο ερμηνείας μέσα από τη συνδυαστική ανάγνωση των προβλέψεων του Κανονισμού, περιλαμβανομένου του νομικά δεσμευτικού μέρους και του προοιμίου. Μέρος της θεωρίας αντλεί το δικαίωμα επεξήγησης από το άρθρο 22 του ΓΚΠΔ (46) που κατοχυρώνει το δικαίωμα του υποκειμένου να μην υπόκειται σε αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, ενώ μέρος της θεωρίας το αντλεί από την απαίτηση της ουσιαστικής πληροφόρησης σχετικά με την λογική της λήψης της απόφασης (meaningful information about the logic involved) στη βάση των άρθρων 13, 14 και 15 του ΓΚΠΔ (47).

Σύμφωνα με το άρθρο 22 παρ. 1 του ΓΚΠΔ το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα, με την εξαίρεση των περιπτώσεων της παρ. 2 (48), να μην υπόκειται σε απόφαση που λαμβάνεται αποκλειστικά βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα που το αφορούν ή το επηρεάζει σημαντικά με παρόμοιο τρόπο (49).

Ειδικής μνείας χρήζει η παρ. 3 που προβλέπει, υπό την εξαίρεση της παρ. 2, την σε κάθε περίπτωση υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας να εφαρμόζει κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων, τουλάχιστον του δικαιώματος εξασφάλισης ανθρώπινης παρέμβασης, αμφισβήτησης της απόφασης και αποκατάστασης (50).

Η ρητή υποχρέωση αυτή, ωστόσο, δεν καταλαμβάνει την περίπτωση κατά την οποία η λήψη της απόφασης που βασίζεται σε αυτοματοποιημένη επεξεργασία επιτρέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας, οπότε και απόκειται στον εθνικό νομοθέτη να λάβει τα κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων.

Στο μέτρο αυτό η ενωσιακή διάταξη εμφανίζεται προβληματική. Σημειώνεται πως ενώ το άρθρο 22 παρ. 2 (β) του ΓΚΠΔ απαιτεί από τον εθνικό νομοθέτη την λήψη κατάλληλων μέτρων για την προστασία των υποκειμένων της αυτοματοποιημένης απόφασης δεν περιλαμβάνει ρητή αναφορά στην ανθρώπινη παρέμβαση και τη δυνατότητα αμφισβήτησης της απόφασης, όπως προβλέπεται στο άρθρο 22 παρ. 3 του ΓΚΠΔ.

Παρόλα αυτά, η πρόβλεψη της παρ. 3 είναι σημαντική όχι μόνο γιατί προβλέπει την υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας σε λήψη κατάλληλων μέτρων, μεταξύ των οποίων ρητά συγκαταλέγει την ανθρώπινη παρέμβαση, αλλά και διότι συσχετίζει το δικαίωμα ενημέρωσης με το δικαίωμα του υποκειμένου να εκφράσει την άποψή του και να αμφισβητήσει την ληφθείσα απόφαση.

Το δικαίωμα ενημέρωσης γίνεται έτσι κατανοητό ως το αναγκαίο προαπαιτούμενο για την άσκηση των λοιπών δικαιωμάτων του υποκειμένου, στα οποία περιλαμβάνεται το δικαίωμα ακρόασης και αμφισβήτησης της απόφασης.

Η ερμηνεία του δικαιώματος ενημέρωσης (right to information) ως δικαίωμα σε επεξήγηση (right to explanation), υπό την έννοια της παροχής ουσιαστικής πληροφόρησης σχετικά με τη λογική της απόφασης ώστε το υποκείμενο να είναι σε θέση να ασκήσει ακολούθως τα λοιπά δικαιώματα που προϋποθέτουν την επεξήγηση, προκύπτει από τη συνδυαστική ανάγνωση της αιτιολ. σκ. 71.

Σύμφωνα με αυτό η επεξεργασία θα πρέπει να υπόκειται σε κατάλληλες εγγυήσεις, οι οποίες θα πρέπει να περιλαμβάνουν την ειδική ενημέρωση του υποκειμένου των δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης της ενημέρωσης για το δικαίωμα εξασφάλισης ανθρώπινης παρέμβασης, το δικαίωμα διατύπωσης της άποψής του, το δικαίωμα να λάβει αιτιολόγηση της απόφασης που ελήφθη στο πλαίσιο της εν λόγω εκτίμησης και το δικαίωμα αμφισβήτησης της απόφασης. Σύμφωνα εξάλλου και με τις Οδηγίες της ομάδας εργασίας του άρθρου 29 το υποκείμενο των δεδομένων θα είναι σε θέση να αμφισβητήσει μια απόφαση ή να εκφράσει την άποψή του μόνο εφόσον κατανοεί πλήρως το πώς και σε ποια βάση ελήφθη η απόφαση (51).

Περαιτέρω, ενώ το άρθρο 22 δεν εξειδικεύει την έννοια των έννομων αποτελεσμάτων που επηρεάζουν σημαντικά το υποκείμενο των δεδομένων, η αιτιολ. σκ. 71 παρέχει συγκεκριμένα παραδείγματα, όπως η αυτόματη άρνηση επιγραμμικής αίτησης πίστωσης και οι πρακτικές ηλεκτρονικών προσλήψεων χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση.

Πρόσθετα παραδείγματα παρέχει η ομάδα εργασίας του άρθρου 29, περιλαμβάνοντας αποφάσεις οι οποίες επηρεάζουν τις οικονομικές συνθήκες του προσώπου, την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, την πρόσβαση στην εκπαίδευση, την άρνηση εργασίας και εν γένει αποφάσεις που τοποθετούν το πρόσωπο σε δυσμενή θέση (52).

Από την άλλη πλευρά, τα άρθρα 13 (Πληροφορίες που παρέχονται εάν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα έχουν συλλεγεί από το υποκείμενο των δεδομένων) και 14 (Πληροφορίες που παρέχονται εάν τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν έχουν συλλεγεί από το υποκείμενο των δεδομένων) προβλέπουν μια σειρά από πληροφορίες που πρέπει να παρασχεθούν στο υποκείμενο των δεδομένων *ex ante* και οι οποίες εξυπηρετούν, μεταξύ άλλων, την αρχή της διαφάνειας.

Αμφότερα τα άρθρα (13 παρ. 2 στ, 14 παρ. 2 ζ) προβλέπουν, στην περίπτωση αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεων, την υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας να παρέχει σημαντικές πληροφορίες σχετικά με την λογική που ακολουθείται, τη σημασία και τις προβλεπόμενες συνέπειες της εν λόγω επεξεργασίας για το υποκείμενο των δεδομένων, επιβάλλοντας μια απαίτηση διαφάνειας (53).

Τα δικαιώματα αυτά συμπληρώνει το άρθρο 15 (Δικαίωμα πρόσβασης του υποκειμένου των δεδομένων) που θεμελιώνει ένα *ex post* δικαίωμα και συνάμα υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας κατόπιν αιτήματος του υποκειμένου, πιο ειδικό σε σχέση με τα άρθρα 13 και 14, όπως σωστά έχει παρατηρηθεί (54). Κάθε πληροφορία και ανακοίνωση δε σχετικά με την επεξεργασία θα πρέπει να είναι εύκολα προσβάσιμη και κατανοητή και να χρησιμοποιεί απλή και σαφή γλώσσα (55).

Ως εκ τούτου, υπό την πρόβλεψη της παρ. 3 του άρθρου 86 του Κανονισμού ΤΝ, ο ΓΚΠΔ εφαρμόζεται ως ειδικό δίκαιο για την προστασία των προσωπικών δεδομένων στο πλαίσιο της ΤΝ, διασφαλίζοντας ότι οι ρυθμίσεις του Κανονισμού ΤΝ δε θίγουν, αλλά συμπληρώνουν το υφιστάμενο πλαίσιο προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων, σε ευθυγράμμιση με την υποχρέωση διαφάνειας και ουσιαστικής πληροφόρησης των προσώπων ιδίως όταν λαμβάνονται αποφάσεις που τα επηρεάζουν σημαντικά μέσω αυτοματοποιημένων συστημάτων.

4.2. Προς την κατεύθυνση μιας ουσιαστικής επεξήγησης (*meaningful explanation*)

Υπό τον ΓΚΠΔ το δικαίωμα σε επεξήγηση θα πρέπει να είναι ουσιαστικό και όχι περιγραφικό. Η συνδυαστική ανάγνωση των άρθρων φαίνεται να προτείνει την παροχή εύληπτης πληροφόρησης σχετικά με την λογική του συστήματος, η οποία καταλαμβάνει τον επιδιωκόμενο σκοπό, τις τεχνικές επίτευξής του και απτών παραδειγμάτων. Αυτό αντί μιας σύνθετης μαθηματικής φόρμουλας, που πέρα από ένα περιορισμένο ακροατήριο με ειδικές τεχνικές γνώσεις στο οποίο μπορεί να είχε αντίκρισμα, για το ευρύ κοινό θα είχε περιορισμένη έως μηδαμινή χρησιμότητα (56).

Αυτό επιβεβαιώνεται στις Οδηγίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Προστασίας Δεδομένων σύμφωνα με τις οποίες ο υπεύθυνος επεξεργασίας θα πρέπει να στοχεύει στη σαφή και κατανοητή πληροφόρηση αντί στην παροχή ενός σύνθετου μαθηματικού τύπου (57) που στην πράξη αποτυγχάνει να ικανοποιήσει την απαίτηση της διαφάνειας.

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται οι προτάσεις του Γενικού Εισαγγελέα του ΔΕΕ Pikamäe στην υπόθεση SCHUFA που ερμήνευσε την υποχρέωση παροχής ουσιαστικών πληροφοριών σχετικά με την λογική που ενυπάρχει στην λήψη της αυτοματοποιημένης απόφασης ως υποχρέωση που περιλαμβάνει επαρκώς λεπτομερείς εξηγήσεις σχετικά με την μέθοδο και τις παραμέτρους που χρησιμοποιήθηκαν για τον υπολογισμό του συγκεκριμένου αποτελέσματος. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας θα πρέπει να παρέχει στο υποκείμενο των δεδομένων γενικές πληροφορίες, ιδίως σχετικά με τους παράγοντες που λαμβάνονται υπόψη για τη διαδικασία λήψης αποφάσεων και την αντίστοιχη βαρύτητά τους σε συνολικό επίπεδο, οι οποίες είναι χρήσιμες για το υποκείμενο των δεδομένων προκειμένου να αμφισβητήσει οποιαδήποτε απόφαση κατά την έννοια του άρθρου 22 παρ. 1 του ΓΚΠΔ (58).

Στη βάση αυτή, η ζητούμενη ουσιαστική πληροφόρηση επιτάσσει την αποκάλυψη αν όχι της επακριβούς και εν συνόλω λειτουργίας του αλγορίθμου, η οποία πάσχει από τους προβληματισμούς που αναλύθηκαν ανωτέρω, τουλάχιστον των κύριων στοιχείων για την λειτουργία του, περιλαμβανομένης της πληροφόρησης για την επιδιωκόμενη ή μελλοντική επεξεργασία και της πληροφόρησης σχετικά με το πώς η αυτοματοποιημένη απόφαση θα επηρεάσει το υποκείμενο των δεδομένων ώστε το τελευταίο να είναι σε θέση να κατανοήσει τους λόγους που οδήγησαν στην απόφαση (59).

4.3. Η αποκλειστικά αυτοματοποιημένη επεξεργασία (a decision based solely on automated processing)

Για την εφαρμογή του άρθρου 22 του ΓΚΠΔ οι προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν

σωρευτικά είναι α) απόφαση που λαμβάνεται αποκλειστικά βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, β) επεξεργασία προσωπικών δεδομένων που επάγεται συγκεκριμένες υποχρεώσεις για τον υπεύθυνο της επεξεργασίας και γ) παραγωγή εννόμων αποτελεσμάτων που αφορούν ή επηρεάζουν σημαντικά το υποκείμενο των δεδομένων. Βασική συνισταμένη αποτελεί η αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων, η οποία μπορεί να περιγραφεί γενικά ως κάθε διαδικασία, που επιτρέπει, μέσα από τη χρήση τεχνολογικών μέσων όπως τα συστήματα ΤΝ, την λήψη αποφάσεων χωρίς ή με μικρή την ανθρώπινη παρέμβαση.

Αυτό μέσα από την επιτέλεση επαναλαμβανόμενων λειτουργιών στη βάση εντολών χωρίς την ανάγκη συνεχούς ανθρώπινης καθοδήγησης και επιτήρησης (60). Η αυτοματοποιημένη επεξεργασία μπορεί να λάβει χώρα, επομένως, τόσο με όσο και χωρίς την υπεισέλευση του ανθρώπινου παράγοντα. Εντούτοις, η εφαρμογή του άρθρου προϋποθέτει την λήψη της απόφασης βάσει αποκλειστικά αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, χωρίς, όμως, να παρέχει σχετικό ορισμό.

Αυτονόητα ο όρος «αποκλειστικά» έχει αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων παρέχοντας πρόσφορο έδαφος για ερμηνείες που εξαιρούν αποφάσεις βασισμένες σε μερικώς αυτοματοποιημένη επεξεργασία από το πεδίο εφαρμογής. Ωστόσο, το ΔΕΕ με μια διασταλτική ερμηνεία στην απόφαση SCHUFA (61) έκρινε ότι σε αυτές μπορεί να περιληφθεί και ένα πλήρως αυτοματοποιημένο μέρος της τελικής μόνο απόφασης εφόσον αυτό διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο στην λήψη της (παρ. 48), επεκτείνοντας έτσι το πεδίο εφαρμογής και σε μερικώς αυτοματοποιημένες αποφάσεις (62).

4.4. Προστιθέμενη αξία του άρθρου 86 του Κανονισμού για την ΤΝ σε σχέση με τον ΓΚΠΔ

Τόσο ο ΓΚΠΔ όσο και ο Κανονισμός για την ΤΝ παρέχουν μηχανισμούς για τη διάκριση ανάμεσα σε αποφάσεις που λαμβάνονται από συστήματα ΤΝ, οι οποίες υπό προϋποθέσεις υπόκεινται ή όχι στο δικαίωμα της επεξήγησης. Μεταξύ των δύο νομοθετημάτων διαπιστώνονται τόσο σημεία σύγκλισης όσο και διαφοροποιήσεις. Η συγκριτική τους επισκόπηση σκοπεί στην κατανόηση τόσο της προστιθέμενης αξίας του άρθρου 86 του Κανονισμού για την ΤΝ, όσο και, υπό την πρόβλεψη της παρ. 3, στην επισήμανση των στοιχείων που καλούν σε εφαρμογή του ΓΚΠΔ έναντι του Κανονισμού για την ΤΝ. Ιδίως:

Ο ΓΚΠΔ εφαρμόζεται στις περιπτώσεις που συντρέχει επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Αν για παράδειγμα η κατάρτιση προφίλ, η οποία εμφανίζει υψηλό ρίσκο για τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες των προσώπων, δεν περιλαμβάνει την επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (π.χ. ανωνυμοποιημένα δεδομένα ή κατάρτιση προφίλ τύπων χρηστών) τότε ο ΓΚΠΔ δεν εφαρμόζεται. Ως προς αυτό, το εύρος του είναι πιο περιορισμένο σε σχέση με τον Κανονισμό για την ΤΝ.

Από την άλλη πλευρά, το άρθρο 22 του ΓΚΠΔ περιλαμβάνει κάθε απόφαση που λαμβάνεται βάσει αποκλειστικά αυτοματοποιημένης επεξεργασίας και όχι μόνο αυτή που βασίζεται σε χρήση συστήματος ΤΝ υψηλού κινδύνου. Έτσι καταλαμβάνει περιπτώσεις συστημάτων ΤΝ που ενέχουν μεν κίνδυνο για τα θεμελιώδη δικαιώματα και τις ελευθερίες των προσώπων, πλην όμως, όχι έως του σημείου να θεωρηθούν υψηλού κινδύνου ώστε να εφαρμοστεί το άρθρο 86 του Κανονισμού για την ΤΝ.

Εντούτοις, το γράμμα του άρθρου 22 περιορίζει την εφαρμογή του δικαιώματος στην περίπτωση της αποκλειστικά αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, που καταρχήν φαίνεται να αποκλείει την ανθρώπινη παρέμβαση, καταλείποντας την περαιτέρω ερμηνεία της στον εφαρμοστή του νόμου. Αντίστοιχος περιορισμός δεν εντοπίζεται στο άρθρο 86, το οποίο εστιάζει στη σημασία του ίδιου του συστήματος, βάσει του κινδύνου που φέρει, ανεξάρτητα από το βαθμό της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης.

Και στα δύο νομοθετήματα το δικαίωμα υπόκειται σε περιορισμούς, που κατά μία άποψη αντικατοπτρίζουν την πρόθεση του ενωσιακού νομοθέτη να διακρίνει ανάμεσα σε συστήματα ισχυρού και μη αντικτύπου στη βάση του κινδύνου που φέρουν για τα δικαιώματα και τα έννομα συμφέροντα των προσώπων (63). Υπενθυμίζεται ότι το δικαίωμα στην προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που κατοχυρώνεται στο άρθρο 8 ΧΘΔΕΕ δεν είναι απόλυτο και, συνεπώς, εμπίπτει σε περιορισμούς. Υπό τον ΓΚΠΔ το δικαίωμα υπόκειται σε περιορισμούς στη βάση της στάθμισης του θεμελιώδους δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων του υποκειμένου και των δικαιωμάτων και ελευθεριών του υπευθύνου επεξεργασίας και τρίτων μέσα από μια σειρά διατάξεων.

Από την άλλη πλευρά, οι διατάξεις του Κανονισμού για την ΤΝ δεν προβλέπουν τη στάθμιση ανάμεσα στο δικαίωμα του προσώπου στην επεξήγηση και άλλα δικαιώματα και ελευθερίες που απορρέουν από το ενωσιακό δίκαιο ή το δίκαιο των κρατών μελών, αλλά απηχούν τη στάθμιση ανάμεσα στα θεμελιώδη δικαιώματα και τις απαιτήσεις της αγοράς, που διαπνέει όλο το πνεύμα του Κανονισμού, γεννώντας αμφιβολίες σε σχέση με την ουσιαστική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων.

Στον αντίποδα, ο ΓΚΠΔ έχει επικριθεί τόσο για την ασάφεια που χαρακτηρίζει τις έννοιες της αποκλειστικά αυτοματοποιημένης απόφασης και των σημαντικών συνεπειών, όσο και για την απουσία ενός ρητού δικαιώματος στην επεξήγηση που διατυπώνεται ως τέτοιο μόνο στο προοίμιο, ήτοι στο νομικά μη δεσμευτικό μέρος του Κανονισμού.

Σύμφωνα με τους επικριτές ο ΓΚΠΔ καταλήγει έτσι να κατοχυρώνει ένα δικαίωμα στην ενημέρωση σχετικά με τη γενική λειτουργία συστημάτων που λαμβάνουν αυτοματοποιημένες αποφάσεις αντί της αποκάλυψης της λογικής πίσω από την λήψη των συγκεκριμένων αποφάσεων (64).

Από την άλλη πλευρά το άρθρο 86 του Κανονισμού για την ΤΝ κατοχυρώνει ρητά το δικαίωμα στην επεξήγηση, πλην όμως, σε επίπεδο περιεχομένου, η αοριστία που διακατέχει το δικαίωμα στην επεξήγηση υπό τις διατάξεις του ΓΚΠΔ δεν αίρεται υπό τον Κανονισμό για την ΤΝ. Έτσι, το δικαίωμα στην επεξήγηση υπό το άρθρο 86 του Κανονισμού για την ΤΝ ακόμη κι αν δεν πάσχει από τις ίδιες ασάφειες και τους περιορισμούς που αποτυπώνονται στον ΓΚΠΔ φέρει αδυναμίες που μπορεί να υπονομεύσουν την εφαρμογή της διάταξης (65).

Συνολικά πάντως η, δια της ερμηνείας του άρθρου 86 παρ. 3 του Κανονισμού ΤΝ, παραπομπή στις διατάξεις του ΓΚΠΔ ως θετική μπορεί να ιδωθεί στο μέτρο που ο ΓΚΠΔ έχει επιτύχει να ενισχύσει σημαντικά τη θέση του υποκειμένου των δεδομένων εξοπλίζοντάς το με μια σειρά από κατοχυρωμένα δικαιώματα που στην πράξη εξυπηρετούν τόσο την ουσιαστική επεξήγηση των αυτοματοποιημένων αποφάσεων όσο και τη διαφάνεια.

Η δε πρόσφατη διασταλτική ερμηνεία της έννοιας των αυτοματοποιημένων αποφάσεων υπό το πρίσμα του άρθρου 22 λειτουργεί ενισχυτικά για τον φορέα του δικαιώματος διευρύνοντας σημαντικά το πεδίο εφαρμογής.

Στο πλαίσιο αυτό, μολονότι η κατοχύρωση του δικαιώματος επεξήγησης στον Κανονισμό για την ΤΝ ως ρητού και αυθύπαρκτου δικαιώματος που επιχειρεί να μετριάσει τις δυσμενείς συνέπειες των αυτοματοποιημένων αποφάσεων που λαμβάνονται από συστήματα ΤΝ υψηλού κινδύνου ήταν επιβεβλημένη, η προστιθέμενη αξία του άρθρου σε σχέση με τον ΓΚΠΔ, εντοπίζεται στο ότι παρέχει μια επιπλέον δυνατότητα στο πρόσωπο να αξιώσει την επεξήγηση εκεί που οι προϋποθέσεις του άρθρου 22 ΓΚΠΔ δεν πληρούνται, οπότε και θα έμενε εκτός του προστατευτικού πεδίου του δικαιώματος.

Συγκριτικός Πίνακας κύριων σημείων (1/2)

	ΓΚΠΔ Άρθρο 22	Κανονισμός για την ΤΝ Άρθρο 86
Επεξήγηση της απόφασης που λαμβάνεται βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας	Κατοχύρωση του δικαιώματος του υποκειμένου να μην υπόκειται σε απόφαση που λαμβάνεται αποκλειστικά βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, πλην όμως, απουσία ευθείας αναφοράς στην αποκάλυψη της λογικής της ληφθείσας απόφασης.	Ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος στην επεξήγηση της ατομικής λήψης απόφασης που στηρίζεται σε χρήση συστήματος ΤΝ ως προς τα κύρια στοιχεία της, πλην όμως, χωρίς εξειδίκευση του περιεχομένου και της έκτασης της επεξήγησης.
Επεξεργασία προσωπικών δεδομένων	Προϋπόθεση εφαρμογής (αν η απόφαση δεν περιλαμβάνει επεξεργασία προσωπικών δεδομένων δε συντρέχει περίπτωση εφαρμογής).	Μπορεί να συντρέχει αλλά δεν αποτελεί προαπαιτούμενο της εφαρμογής (αν συντρέχει πληρουμένων και των λοιπών προϋποθέσεων χωρεί εφαρμογής ο ΓΚΠΔ βάσει της παρ. 3).
Ληφθείσα απόφαση	Κάθε απόφαση που λαμβάνεται βάσει αποκλειστικά αυτοματοποιημένης επεξεργασίας (ανεξάρτητα από την ένταση του κινδύνου).	Κάθε απόφαση που λαμβάνεται με βάση τα στοιχεία εξόδου συστήματος ΤΝ υψηλού κινδύνου που παρατίθεται στο παράρτημα ΙΙΙ εξαιρουμένων των συστημάτων που απαριθμούνται στο σημείο 2 αυτού (κριτήριο η ένταση του κινδύνου).
Αποκλειστικά αυτοματοποιημένη επεξεργασία	Η ληφθείσα απόφαση πρέπει να αποτελεί προϊόν αποκλειστικά αυτοματοποιημένης επεξεργασίας (ζήτημα ερμηνείας τίθεται ως προς τον όρο «αποκλειστικά» με την νομολογία του ΔΕΕ να διευρύνει το πεδίο εφαρμογής και στην μερικώς αυτοματοποιημένη επεξεργασία).	Ο βαθμός της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης/συμμετοχής είναι αδιάφορος (η απόφαση μπορεί να προέρχεται είτε από αποκλειστικά είτε από μερικώς αυτοματοποιημένη επεξεργασία αρκεί να στηρίζεται σε χρήση συστήματος ΤΝ υψηλού κινδύνου).

Συγκριτικός Πίνακας κύριων σημείων (2/2)

	ΓΚΠΔ Άρθρο 22	Κανονισμός για την ΤΝ Άρθρο 86
Τεχνικά και οργανωτικά μέτρα	Ρητή αναφορά στην υποχρέωση του υπευθύνου επεξεργασίας των δεδομένων να εφαρμόζει κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων, τουλάχιστον του δικαιώματος εξασφάλισης ανθρώπινης παρέμβασης από την πλευρά του υπευθύνου επεξεργασίας, έκφρασης άποψης και αμφισβήτησης της απόφασης.	Απουσία ρητής αναφοράς στην υποχρέωση λήψης τεχνικών και οργανωτικών μέτρων στο άρθρο ως αντιστάθμισμα της μη εφαρμογής του δικαιώματος (γενική αναφορά στο προοίμιο, σκέψεις 75, 91, και στα άρθρα 15, 26).
Περιορισμοί του δικαιώματος	Στάθμιση του δικαιώματος στην προστασία των προσωπικών δεδομένων του υποκειμένου και των δικαιωμάτων και ελευθεριών του υπευθύνου επεξεργασίας και τρίτων.	Στάθμιση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσώπων και των απαιτήσεων της αγοράς.
Ασάφειες/αοριστίες	<ul style="list-style-type: none"> • «αποκλειστικά αυτοματοποιημένη απόφαση» • «απόφαση η οποία επηρεάζει σημαντικά το υποκείμενο» (δυσμενείς συνέπειες) 	<ul style="list-style-type: none"> • «σαφείς και ουσιαστικές επεξηγήσεις» • «κύρια στοιχεία της ληφθείσας απόφασης» • «απόφαση η οποία επηρεάζει σημαντικά το υποκείμενο» • «δυσμενείς συνέπειες»

5. Συμπεράσματα

Η θεσμοθέτηση του δικαιώματος επεξήγησης στο άρθρο 86 του Κανονισμού για την ΤΝ αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση της προστασίας των δικαιωμάτων των προσώπων σε μια πορεία μακρών προσπαθειών που, αν και εξαρχής έθεσαν το διττό στόχο της εξισορρόπησης των απαιτήσεων της αγοράς με την επαρκή προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων, επικρίθηκαν για την επίτευξη του τελευταίου. Στον τελικό απολογισμό η κατοχύρωση του δικαιώματος στην επεξήγηση των αποφάσεων που λαμβάνονται από συστήματα ΤΝ, έστω και με τους περιορισμούς του άρθρου, αποτιμάται ως θετική, πλην όμως, με εμφανείς τις ασάφειες ως προς τα τεχνικά χαρακτηριστικά που απαιτούν επεξήγηση, το επίπεδο λεπτομέρειας που κρίνεται επαρκές (άρθρο 13 παρ. β) και τον τρόπο εφαρμογής των σχετικών διαδικασιών στην πράξη (άρθρο 14).

Αν και το άρθρο 13 επιβάλλει τη διαφάνεια σε ορισμένα συστήματα, ο Κανονισμός δεν παρέχει σαφή πρότυπα για το τί συνιστά επαρκή επεξήγηση (αιτιολ. σκ. 58) ούτε περιλαμβάνει συγκεκριμένες κατευθύνσεις για την επίτευξή της στην πράξη μέσα από την κατανομή ρόλων και αρμοδιοτήτων προς αμφοτέρους τους παρόχους και φορείς εφαρμογής συστημάτων ΤΝ για παράδειγμα. Επιπλέον, οι αρχές της διαφάνειας και της ανθρώπινης εποπτείας θα εξυπηρετούνταν μάλλον πληρέστερα μέσω της τεκμηρίωσης, των οδηγιών χρήσης και της ρητής υποχρέωσης λήψης τεχνικών και οργανωτικών μέτρων αντί μιας γενικευμένης απαίτησης διαφάνειας ήδη από το σχεδιασμό (66). Οι απαιτήσεις αυτές θα μπορούσαν να έχουν περιληφθεί στις διατάξεις του άρθρου 86 κατ'αντιστοιχία προς τις διατάξεις του ΓΚΠΔ λειτουργώντας ενισχυτικά του δικαιώματος χωρίς να κινδυνεύουν να περιστείλουν την εφαρμογή του.

Οι ελλείψεις αυτές σε συνδυασμό με την απουσία διατάξεων που να κατοχυρώνουν ρητά το δικαίωμα εκπροσώπησης για την υποβολή καταγγελίας και την αξίωση αποζημίωσης, όπως προβλέπεται στο άρθρο 80 του ΓΚΠΔ, οδηγούν σε αναπόφευκτες συγκρίσεις και δημιουργούν προβληματισμούς (67). Περαιτέρω ζητήματα προκύπτουν από την προσαρμογή-υποχώρηση των απαιτήσεων διαφάνειας με βάση τον κίνδυνο που ενέχει κάθε σύστημα ΤΝ (68) και την έλλειψη ποικιλομορφίας στους εποπτικούς μηχανισμούς. Παρά την πρόβλεψη για σύσταση εθνικών αρχών και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ΤΝ στα άρθρα 64-66, αποτελεί γεγονός η απουσία ρητής πρόβλεψης για συμμετοχή εκπροσώπων διαφορετικών κοινωνικών ομάδων ή/και ανεξάρτητων εμπειρογνομόνων από διαφορετικά επιστημονικά πεδία σε αυτούς, ώστε τελικώς υπονομεύεται τόσο η πολυφωνία όσο και ο αποτελεσματικός έλεγχος των συστημάτων ΤΝ, ιδίως σε ό,τι αφορά την ανίχνευση προκαταλήψεων, διακρίσεων και άνισης μεταχείρισης.

Υπό τα σημερινά δεδομένα, η έλλειψη επαρκούς διαφάνειας στο σύνολο των συστημάτων ΤΝ και καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους, καθώς και αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου, απειλεί να οδηγήσει αναπόφευκτα σε λήψη αυτοματοποιημένων αποφάσεων χωρίς επαρκή αιτιολόγηση της λογικής του συστήματος με υπαρκτό τον κίνδυνο να υπονομευθεί τελικώς η ανθρώπινη αξιοπρέπεια (69). Ως εκ τούτου, η πλήρης εφαρμογή του δικαιώματος επεξήγησης και η συνακόλουθα ουσιαστική διασφάλιση των δικαιωμάτων που την προϋποθέτουν δεν μπορούν να επιτευχθούν χωρίς έστω τον σαφή καθορισμό των υποχρεώσεων τόσο των φορέων εφαρμογής όσο και των παρόχων ΤΝ, καθώς και την κατοχύρωση διαδικασιών αποτελεσματικού ελέγχου, μέσα από την λήψη στοχευμένων διορθωτικών μέτρων.

Αποτίμηση

ΣΗΜΕΙΑ

- 1 Ρητή κατοχύρωση του δικαιώματος στην επεξήγηση της ατομικής λήψης απόφασης που λαμβάνεται από συστήματα TN η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα ή επηρεάζει σημαντικά το πρόσωπο με παρόμοιο τρόπο, ώστε να θεωρεί ότι υφίσταται δυσμενείς συνέπειες για την υγεία, την ασφάλεια και τα θεμελιώδη δικαιώματά του. (άρθρο 86 παρ. 1)

ΘΕΤΙΚΟ
- 2 Η επεξήγηση αυτή θα πρέπει να είναι σαφής και ουσιαστική σχετικά με τον ρόλο του συστήματος TN στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τα κύρια στοιχεία της ληφθείσας απόφασης και να παρέχει βάση επί της οποίας τα θιγόμενα πρόσωπα είναι σε θέση να ασκήσουν τα δικαιώματά τους. (άρθρο 86 παρ. 1, αιτιολ. σκ. 171)

ΘΕΤΙΚΟ
- 3 Το δικαίωμα καταλαμβάνει αποφάσεις που λαμβάνονται από τον φορέα εφαρμογής με βάση τα στοιχεία εξόδου συστήματος TN υψηλού κινδύνου που παρατίθεται στο παράρτημα III, με εξαίρεση τα συστήματα που απαριθμούνται στο σημείο 2 αυτού. (άρθρο 86 παρ. 1)

 - Οι πλέον σοβαρές περιπτώσεις κινδύνου εμπίπτουν στο προστατευτικό πεδίο της διάταξης.
 - Εκτός του πεδίου εφαρμογής συστήματα TN μη υψηλού κινδύνου που, όμως, δεν αποκλείεται να απειλούν τα θεμελιώδη δικαιώματα.

ΘΕΤΙΚΟ

ΑΡΝΗΤΙΚΟ
- 4 Το περιεχόμενο και η έκταση της επεξήγησης (τα τεχνικά χαρακτηριστικά που απαιτούν επεξήγηση, το επίπεδο λεπτομέρειας που κρίνεται επαρκές, ο τρόπος εφαρμογής των σχετικών διαδικασιών στην πράξη) δεν προσδιορίζονται στο κείμενο του Κανονισμού.

ΑΡΝΗΤΙΚΟ
- 5 Απουσία πρόβλεψης σαφών τεχνικών και οργανωτικών μέτρων για την αποτροπή εσφαλμένων αποφάσεων, λανθασμένων ή μεροληπτικών στοιχείων εξόδου που παράγονται από το σύστημα TN ως αντιστάθμισμα της μη εφαρμογής του δικαιώματος.

ΑΡΝΗΤΙΚΟ
- 6 Έλλειψη επαρκούς διαφάνειας στο σύνολο των συστημάτων TN και καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους, καθώς και αποτελεσματικών μηχανισμών ελέγχου εν τη απουσία ρητής πρόβλεψης για συμμετοχή εκπροσώπων διαφορετικών κοινωνικών ομάδων ή/και ανεξάρτητων εμπειρογνομώνων από διαφορετικά επιστημονικά πεδία στους εποπτικούς μηχανισμούς με σκοπό την ανίχνευση προκαταλήψεων, διακρίσεων και άνισης μεταχείρισης.

ΑΡΝΗΤΙΚΟ
- 7 Απουσία διατάξεων που να κατοχυρώνουν ρητά το δικαίωμα εκπροσώπησης για την υποβολή καταγγελίας και την αξίωση αποζημίωσης κατ' αντιστοιχία προς το άρθρο 80 του ΓΚΠΔ.

ΑΡΝΗΤΙΚΟ
- 8 Απουσία σαφών προτύπων/παραδειγμάτων για το τί συνιστά επαρκή επεξήγηση, καθώς και συγκεκριμένων κατευθύνσεων για την κατανομή ρόλων και αρμοδιοτήτων προς τους παρόχους και φορείς εφαρμογής συστημάτων TN στο κείμενο του Κανονισμού.

ΑΡΝΗΤΙΚΟ

Βελτιωτικές Προτάσεις

- 1 Προσδιορισμός των όρων «σαφής» και «ουσιαστική» επεξήγηση.
- 2 Προσδιορισμός του όρου «κύρια στοιχεία» της ληφθείσας απόφασης.
- 3 Προσδιορισμός των τεχνικών χαρακτηριστικών που θα πρέπει να περιλαμβάνει η επεξήγηση, περιλαμβανομένου του επιπέδου λεπτομέρειας σχετικά με την αλγοριθμική λογική και τις πιθανές συνέπειες της απόφασης για τα πρόσωπα.
- 4 Χρήση απτών παραδειγμάτων επεξήγησης.
- 5 Προσδιορισμός των υποχρεώσεων των παρόχων και φορέων εφαρμογής συστημάτων ΤΝ με παράθεση σχετικών εγγυήσεων που θα πρέπει να πληρούνται για την ικανοποίηση του δικαιώματος.
- 6 Προσδιορισμός και χρήση παραδειγμάτων τεχνικών και οργανωτικών μέτρων που θα πρέπει να λαμβάνονται για την αποτροπή εσφαλμένων αποφάσεων, λανθασμένων ή μεροληπτικών στοιχείων εξόδου που παράγονται από το σύστημα ΤΝ.
- 7 Ενίσχυση της αποτελεσματικότητας των εποπτικών μηχανισμών με ανάδειξη της σημασίας συμμετοχής εκπροσώπων διαφορετικών κοινωνικών ομάδων ή/ και ανεξάρτητων εμπειρογνομών από διαφορετικά επιστημονικά πεδία με σκοπό την ανίχνευση προκαταλήψεων, διακρίσεων και άνιση μεταχείρισης.

4. Δικαίωμα του υποκειμένου να μην υπόκειται στην αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων

Γράφει η Στρατηγία-Δανάη Σκεύη

Άρθρο 22 ΓΚΠΔ

Αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ

1. Το υποκείμενο των δεδομένων έχει το δικαίωμα να μην υπόκειται σε απόφαση που λαμβάνεται αποκλειστικά βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα που το αφορούν ή το επηρεάζει σημαντικά με παρόμοιο τρόπο.
2. Η παράγραφος 1 δεν εφαρμόζεται όταν η απόφαση: α) είναι αναγκαία για τη σύναψη ή την εκτέλεση σύμβασης μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας των δεδομένων, β) επιτρέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας και το οποίο προβλέπει επίσης κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων ή γ) βασίζεται στη ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων.
3. Στις περιπτώσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 2 στοιχεία α) και γ), ο υπεύθυνος επεξεργασίας των δεδομένων εφαρμόζει κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων, τουλάχιστον του δικαιώματος εξασφάλισης ανθρώπινης παρέμβασης από την πλευρά του υπευθύνου επεξεργασίας, έκφρασης άποψης και αμφισβήτησης της απόφασης.
4. Οι αποφάσεις που αναφέρονται στην παράγραφο 2 δεν βασίζονται στις ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που αναφέρονται στο άρθρο 9 παράγραφος 1, εκτός αν ισχύει το άρθρο 9 παράγραφος 2 στοιχείο α) ή ζ) και αν υφίστανται κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων.

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Πεδίο μελέτης αποτελεί το δικαίωμα του υποκειμένου να μην υπόκειται στην αυτοματοποιημένη ατομική λήψη απόφασης που λαμβάνεται με στοιχεία εξόδου συστήματος ΤΝ (χάριν συντομίας «απόφαση ΤΝ» ή «απόφαση συστήματος ΤΝ»). Το σχετικό δικαίωμα του υποκειμένου δεν ρυθμίζεται από τις διατάξεις του Κανονισμού ΤΝ. Ο Κανονισμός ΤΝ περιέχει μεν ρυθμίσεις για την έννομη προστασία των προσώπων που έρχονται σε επαφή με συστήματα ΤΝ, πλην όμως, το νομοθετικό βάρος επικεντρώνεται αποκλειστικά στην παροχή δικαιώματος επεξήγησης της ατομικής λήψης αποφάσεων (Βλ. άρθρο 86 Κανονισμός ΤΝ). Κάθε θιγόμενο πρόσωπο έχει το δικαίωμα να λάβει από τον φορέα εφαρμογής (70) σαφείς και ουσιαστικές επεξηγήσεις σχετικά με τον ρόλο του συστήματος ΤΝ στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και τα κύρια στοιχεία της ληφθείσας απόφασης, χωρίς, εντούτοις, να εξοπλίζεται με το δικαίωμα να αμφισβητήσει την απόφαση ως αναγκαίο συμπλήρωμα μιας ολοκληρωμένης νομοθετικής «άμυνας».

Η απουσία του σχετικού δικαιώματος από τον Κανονισμό ΤΝ δεν θα πρέπει αυτομάτως να ερμηνευθεί ως έλλειψη μέριμνας του νομοθέτη στο μέτρο μπορεί να καλυφθεί από την πρόβλεψη του ΓΚΠΔ. Το τμήμα 4 του ΓΚΠΔ υπό τον τίτλο «*Δικαίωμα εναντίωσης και αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων*» προβλέπει στο άρθρο 22 το δικαίωμα του υποκειμένου των δεδομένων να μην υπόκειται σε απόφαση που λαμβάνεται αποκλειστικά βάσει αυτοματοποιημένης επεξεργασίας, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα που το αφορά ή το επηρεάζει σημαντικά με παρόμοιο τρόπο.

Επειδή ο ΓΚΠΔ δεν ρυθμίζει συγκεκριμένα την ΤΝ και το άρθρο 22 ΓΚΠΔ συνιστά μια σχοινοτενή και σύνθετη ρύθμιση το περιεχόμενό του χρήζει αποσαφήνισης προκειμένου να καταστεί αξιοποιήσιμο για την αμφισβήτηση αποφάσεων ΤΝ. Κεντρικό σημείο προβληματισμού αποτελεί η συζήτηση για τη νομική του φύση: κατά μία προσέγγιση (71), η αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης συνιστά καταρχήν απαγορευμένη πράξη (qualified prohibition) (72), ενώ κατ' άλλη άποψη (73), πρόκειται για καταρχήν επιτρεπτή πρακτική, με το υποκείμενο των δεδομένων να διαθέτει το δικαίωμα να μην υπόκειται σε αυτήν. Την πρώτη προσέγγιση υιοθέτησε το 2018 η ομάδα εργασίας του άρθρου 29 και επιβεβαίωσε το 2023 το ΔΕΕ στην απόφαση SCHUFA – ακολουθείται δε στην παρακάτω ανάλυση (74).

Στις παραγράφους που ακολουθούν πρώτα επιχειρείται η ερμηνεία του άρθρο 22 ΓΚΠΔ για να διαγνωσθεί αν καλύπτει και τη λήψη αποφάσεων ΤΝ, στη συνέχεια γίνονται στοχευμένες προτάσεις για την περαιτέρω αξιοποίηση του δικαιώματος αμφισβήτησης που εντοπίζεται στην παρ. 3 του άρθρο 22 ΓΚΠΔ και η ανάλυση ολοκληρώνεται με τη σύγκριση του δικαιώματος αμφισβήτησης του άρθρου 22 ΓΚΠΔ με το δικαίωμα εναντίωσης του άρθρου 21 ΓΚΠΔ.

2. Το δικαίωμα του υποκειμένου να μην υπόκειται στην αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων υπό το άρθρο 22 ΓΚΠΔ

2.1. Οι προϋποθέσεις εφαρμογής

Γενική απαγόρευση της αυτοματοποιημένης ατομικής απόφασης (22 παρ. 1).

Η δυνατότητα του προσώπου να αμφισβητήσει την ατομική λήψη απόφασης κατοχυρώνεται στο άρθρο 22 παρ. 1 ΓΚΠΔ. Βασικές προϋποθέσεις εφαρμογής του άρθρου είναι (α) η λήψη απόφασης (β) που βασίζεται αποκλειστικά (γ) σε αυτοματοποιημένη επεξεργασία (δ) προσωπικών δεδομένων, και (ε) η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα που αφορούν το υποκείμενο των δεδομένων ή το επηρεάζει σημαντικά με παρόμοιο τρόπο. Εάν πληρούνται οι εν λόγω προϋποθέσεις, το υποκείμενο των δεδομένων μπορεί να ζητήσει να μην υπόκειται στην αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης που το αφορά.

Το πρώτο στοιχείο που πρέπει να εξετασθεί είναι η «λήψη απόφασης» η οποία πρέπει να νοηθεί με την ευρεία σημασία (75). Η έννοια της απόφασης καταλαμβάνει κάθε πράξη που διαμορφώνει κάποιου είδους δεσμευτικό αποτέλεσμα για το πρόσωπο είτε λαμβάνεται από δημόσιο φορέα είτε από πρόσωπο που δρα στο πλαίσιο ιδιωτικών εννόμων σχέσεων (76). Πρέπει επίσης να νοηθεί ότι καταλαμβάνει το δεσμευτικό αποτέλεσμα που διαμορφώνεται από ένα τεχνικό μέσο, όπως λογισμικό που εκτελείται ("τρέχει") σε έναν υπολογιστή ή ένα μοντέλο μηχανικής μάθησης. Ειδικά σε σχέση με την ΤΝ, το σύστημα ΤΝ μπορεί να παράγει διαφορετικά στοιχεία εξόδου (output) όπως είναι, ενδεικτικά, προβλέψεις, περιεχόμενο, συστάσεις και αποφάσεις (77).

Για τους σκοπούς του άρθρου 22 ΓΚΠΔ όλα τα πιθανά στοιχεία εξόδου του συστήματος ΤΝ πρέπει να θεωρηθεί ότι εμπίπτουν στην έννοια της «απόφασης» εφόσον ο αποδέκτης της εξόδου (υποκείμενο των δεδομένων) υφίσταται έννομες ή άλλες σημαντικές συνέπειες που επηρεάζουν την προσωπική του κατάσταση. Επομένως, το κρίσιμο δεν είναι ο ακριβής χαρακτηρισμός του τύπου της εξόδου ως λ.χ. σύστασης ή απόφασης, αλλά ότι προκαλεί σημαντικές συνέπειες στο πρόσωπο.

Το δεύτερο στοιχείο προς εξέταση είναι η λήψη απόφασης «αποκλειστικά» δια της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας. Η αποκλειστικά αυτοματοποιημένη επεξεργασία έχει την έννοια ότι το πρόσωπο είτε δεν συμμετέχει καθόλου στη λήψη της απόφασης είτε συμμετέχει μεν αλλά δεν ασκεί καμία ουσιώδη επιρροή στη λήψη της. Κατά την ορθότερη λοιπόν προσέγγιση δεν χρειάζεται να είναι αυτοματοποιημένο το σύνολο της επεξεργασίας, αλλά αρκεί να είναι ένα μέρος αυτής (78).

Για παράδειγμα, η συλλογή των δεδομένων μπορεί να γίνεται από τον προγραμματιστή και αυτοματοποιημένη να είναι η απόφαση του συστήματος· επίσης, αυτοματοποιημένη μπορεί να είναι η απόφαση τρίτου μέρους (λ.χ. οργανισμό πιστοληπτικής αξιολόγησης) η οποία χρησιμοποιείται από άλλο μέρος (λ.χ. τράπεζα) για την έγκριση ή απόρριψη δανείου προσώπου) (79). Αυτή η διασταλτική ερμηνεία υπέρ των «μερικώς» αυτοματοποιημένων αποφάσεων υιοθετήθηκε από την ομάδα εργασίας του άρθρου 29 προκειμένου να αποφεύγεται η προσχηματική ανθρώπινη συμμετοχή («token gesture»): συμμετοχή του ανθρώπου στη λήψη της απόφασης χωρίς, ωστόσο, να έχει την εξουσία και την αρμοδιότητα να αλλάξει το περιεχόμενό της εξετάζοντας όλα τα σχετικά δεδομένα (80).

Αντιστοίχως, η ίδια προσέγγιση ακολουθείται και στην περίπτωση της ΤΝ. Αποκλειστικά αυτοματοποιημένη πρέπει να θεωρηθεί η απόφαση ΤΝ αν ο υπεύθυνος επεξεργασίας (φορέας εφαρμογής του συστήματος) συμμετέχει τύποις στη λήψη της απόφασης αλλά δεν την καθορίζει ουσιαστικά (ελέγχοντας ή αλλάζοντας το περιεχόμενό της αν χρειαστεί). Σε τούτη την περίπτωση το θιγόμενο πρόσωπο έχει το δικαίωμα να μην υπόκειται σε αυτήν, αν συντρέχουν και οι λοιπές προϋποθέσεις του άρθρου 22. Δικαιολογητικός σκοπός είναι η προστασία του προσώπου έναντι κάθε αυτοματοποιημένης απόφασης (μέσω ΤΝ ή άλλων τεχνικών μέσων) από την οποία απουσιάζουν τα εχέγγυα της ανθρώπινης εποπτείας. Γι' αυτό και η ερμηνεία που επιχειρεί η ομάδα εργασίας του άρθρου 29 συμβάλλει στην ορθή εφαρμογή του άρθρου 22.

Το τρίτο στοιχείο προς εξέταση είναι η «αυτοματοποιημένη» επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Η αυτοματοποίηση αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο λαμβάνεται η απόφαση, ήτοι μέσω κάποιας τεχνικής (υπολογιστικής, μηχανικής ή άλλης) λειτουργίας που επεξεργάζεται δεδομένα σε ψηφιακή μορφή. Σε σχέση με την ΤΝ, η απόφαση του συστήματος συνιστά πάντοτε μια μορφή αυτοματοποιημένης επεξεργασίας λόγω της φύσεως της ΤΝ ως λογισμικού το οποίο επεξεργάζεται (εκπαιδεύεται, χρησιμοποιεί, συνθέτει κλπ.) δεδομένα σε ψηφιακή μορφή. Βασική διαφοροποίηση της ΤΝ είναι ότι η αλγοριθμική λειτουργία δεν μπορεί να προβλεφθεί, τουλάχιστον πλήρως, από τον άνθρωπο (πάροχο, φορέα εφαρμογής κλπ.) με αποτέλεσμα η επεξεργασία να βαίνει πέραν της *αυτοματοποίησης* στην *αυτονομία* του μέσου (81). Επειδή όμως η έννοια της αυτονομίας καταλαμβάνει λογικά την αυτοματοποίηση το άρθρο 22 παρ. 1 πρέπει να κριθεί εφαρμοστέο και στην περίπτωση της αυτόνομης επεξεργασίας που λαμβάνει χώρα από συστήματα ΤΝ.

Το τέταρτο στοιχείο που χρήζει προσοχής είναι η αυτοματοποιημένη επεξεργασία «προσωπικών» δεδομένων. Αποτελεί αυτονόητη προϋπόθεση ότι το άρθρο 22 όπως και ο ΓΚΠΔ εν συνόλω αναφέρονται στην επεξεργασία *προσωπικών* δεδομένων. Σε σχέση δε με τα συστήματα ΤΝ δεν είναι απαραίτητο να γίνεται επεξεργασία προσωπικών δεδομένων (λ.χ. τα συστήματα μπορεί να εκπαιδεύονται σε ανωνυμοποιημένα ή τεχνητά παραγόμενα δεδομένα και να παράγουν αποφάσεις που δεν αφορούν φυσικά πρόσωπα). Στον βαθμό όμως που οι αποφάσεις αφορούν προσωπικά δεδομένα εφαρμοστέος είναι ο ΓΚΠΔ. Ε *contrario*, αποφάσεις που δεν αφορούν εξατομικευμένο φυσικό πρόσωπο δεν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του ΓΚΠΔ. Και αυτό είναι λογικό, διότι οι αποφάσεις που αφορούν γενικά την επεξεργασία απλών δεδομένων δεν δικαιολογούν προσωπικό έννομο συμφέρον του υποκειμένου να αμφισβητήσει το περιεχόμενό τους – τουλάχιστον όχι με βάση το δίκαιο *προστασίας προσωπικών δεδομένων* (82).

Το πέμπτο στοιχείο προς εξέταση είναι η «*παραγωγή εννόμων αποτελεσμάτων ή η σημαντική επιρροή με παρόμοιο τρόπο*» του υποκειμένου των δεδομένων. Η ευρεία διατύπωση της διάταξης καταλαμβάνει τόσο τις *έννομες* όσο και τις *σημαντικές* (ουσιώδεις) συνέπειες που προκαλεί η αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης (83). Η απόφαση προκαλεί έννομες συνέπειες αν παραβιάζει τα δικαιώματα και τα προστατευόμενα έννομα συμφέροντα του προσώπου (λ.χ. απορριπτική απόφαση επί αιτήματος λήψης επιδόματος, ακύρωσης σύμβασης, νόμιμης εισόδου στη χώρα).

Η απόφαση προκαλεί σημαντική επιρροή στο πρόσωπο αν επιδρά στις φυσικές ελευθερίες του προκαλώντας επιπτώσεις ακόμη κι αν δεν μεταβάλλει τη νομική του θέση (λ.χ. απορριπτική απόφαση επί αιτήματος λήψης δανείου, ασφαλιστικού προγράμματος, ζωτικού οργάνου). Γενικά, μπορεί να παρατηρηθεί ότι η ΤΝ που λαμβάνει υπόσταση («υποστασιοποιείται») με τη μορφή του λογισμικού ή/και του υλισμικού έχει την τάση να προκαλεί οποιεσδήποτε συνέπειες μπορεί να προκαλέσει το άυλο ή το ενσωματωμένο σε υλικό φορέα λογισμικό με την επιπρόσθετη διαφορά ότι οξύνει την πρόκληση δυσμενών συνεπειών εξαιτίας της αυτόνομης λειτουργίας σε δυναμικά εξελισσόμενες και απρόβλεπτες καταστάσεις. Συνεπώς, οι συνέπειες των αποφάσεων ΤΝ αφορούν στην προσβολή δικαιωμάτων, προστατευόμενων εννόμων συμφερόντων και γενικότερα στην αρνητική επίδραση στις ελευθερίες των προσώπων με μη προβλεπτό εκ των προτέρων τρόπο.

Υπό το φως των ανωτέρω, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι αποφάσεις συστημάτων ΤΝ συνιστούν μια ακόμη μορφή επεξεργασίας προσωπικών δεδομένων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 22 ΓΚΠΔ. Το κρίσιμο κριτήριο για την εφαρμογή του ΓΚΠΔ είναι η διαπίστωση ότι πραγματοποιείται επεξεργασία προσωπικών δεδομένων χωρίς να έχει σημασία το μέσο (λ.χ. εάν γίνεται με τη χρήση συστήματος ΤΝ ή απλού λογισμικού ή με οποιοδήποτε άλλο τεχνικό μέσο). Επομένως, ο ΓΚΠΔ, παρότι δεν ρυθμίζει ευθέως την χρήση ΤΝ, καταλαμβάνει κάθε απόφαση συστήματος ΤΝ που εμπεριέχει επεξεργασία προσωπικών δεδομένων. Εάν συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις του άρθρου 22 παρ. 1 ΓΚΠΔ το υποκείμενο δύναται να ασκήσει το δικαίωμά του να αμφισβητήσει την απόφαση ΤΝ που το αφορά.

Η απόφαση που λαμβάνεται με βάση τα στοιχεία εξόδου συστήματος ΤΝ (απόφαση ΤΝ) εμπίπτει μέσω κατάλληλης ερμηνείας στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 22 ΓΚΠΔ. Για την κατάφαση του συμπεράσματος πρέπει να συντρέχουν τα εξής:

- «απόφαση» που συνιστά στοιχείο εξόδου του συστήματος ΤΝ και μπορεί να καταλαμβάνει λοιπά στοιχεία εξόδου, όπως πρόβλεψη, σύσταση και περιεχόμενο,
- «αποκλειστικά» αυτοματοποιημένη επεξεργασία που καταλαμβάνει και τη «μερικώς» αυτοματοποιημένη επεξεργασία στην οποία το πρόσωπο δεν ασκεί ουσιώδη επιρροή στο περιεχόμενο της απόφασης,
- «αυτοματοποιημένη» επεξεργασία που καταλαμβάνει και την «αυτόνομη» επεξεργασία προσωπικών δεδομένων λόγω της χαρακτηριστικής λειτουργίας των συστημάτων ΤΝ,
- απόφαση που αφορά στην επεξεργασία «προσωπικών» και όχι απλών δεδομένων,
- «παραγωγή εννόμων αποτελεσμάτων ή σημαντική επιρροή με παρόμοιο τρόπο» που μπορεί να συνίστανται σε παραβίαση δικαιωμάτων, προστατευόμενων εννόμων συμφερόντων και λοιπών ελευθεριών του θιγόμενου προσώπου.

Εάν συντρέχουν οι προϋποθέσεις του άρθρου 22 παρ. 1 ΓΚΠΔ το υποκείμενο των προσωπικών δεδομένων δικαιούται να αμφισβητήσει την απόφαση ΤΝ που το αφορά.

Εξαιρέσεις της απαγόρευσης. (22 παρ. 2).

Η απαγόρευση της αυτοματοποιημένης λήψης απόφασης υπόκειται σε ορισμένες εξαιρέσεις οι οποίες προβλέπονται στην παρ. 2 του άρθρου 22 ΓΚΠΔ. Οι εξαιρέσεις αφορούν περιπτώσεις στις οποίες η αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης είναι επιτρεπτή γιατί (α) είναι αναγκαία για τη σύναψη ή την εκτέλεση σύμβασης μεταξύ του υποκειμένου και του υπευθύνου επεξεργασίας ή (β) επιτρέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας και το οποίο παρέχει εγγυήσεις για την προστασία του υποκειμένου ή (γ) βασίζεται στη ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου.

Στην πρώτη περίπτωση, η αυτοματοποιημένη απόφαση επιτρέπεται αν *«είναι αναγκαία για τη σύναψη ή εκτέλεση σύμβασης μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας των δεδομένων»*. Το ερώτημα είναι πότε κρίνεται αναγκαία η αυτοματοποιημένη απόφαση για τη σύναψη ή εκτέλεση σύμβασης; Η αναγκαιότητα της αυτοματοποιημένης απόφασης δικαιολογείται ευκολότερα όταν ένας τομέας οικονομικής δραστηριότητας έχει αναπτυχθεί εξ αρχής, μπορεί και αποκλειστικά, με βάση τις αυτοματοποιημένες συναλλαγές. Για παράδειγμα, η εκτέλεση συμβάσεων με τη χρήση της τεχνολογικής υποδομής blockchain φαίνεται ότι δικαιολογεί την αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης. Από την άλλη πλευρά, εάν η σύμβαση μπορεί να συναφθεί ή εκτελεσθεί με μη αυτοματοποιημένο τρόπο είναι αμφίβολο κατά πόσο η επιλογή του υπευθύνου επεξεργασίας να προβεί σε αυτοματοποιημένη επεξεργασία αποτελεί μια αναπόφευκτη επιλογή.

Για παράδειγμα, η επιλογή ενός τραπεζικού ιδρύματος να εξετάζει αιτήσεις δανείων δια της χρήσης αυτοματοποιημένου τραπεζικού βοηθού, δεν αποτελεί άνευ ετέρου επιτρεπτή εξαίρεση υπέρ των αυτοματοποιημένων αποφάσεων εφόσον οι αποφάσεις μπορεί να ληφθούν χειροκίνητα δια της ανθρώπινης κρίσης. Επομένως, σημαντικός ενδείκτης για να κριθεί ο αναγκαίος χαρακτήρας της αυτοματοποιημένης απόφασης για τη σύναψη ή εκτέλεση σύμβασης είναι η οργάνωση του κάθε πεδίου συναλλακτικής δραστηριότητας (λ.χ. τραπεζικές συναλλαγές, συναλλαγές ηλεκτρονικού εμπορίου κλπ.), χωρίς όμως το επιτρεπτό να κρίνεται αποκλειστικά από τεχνικά-οργανωτικά κριτήρια καθ' ότι κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε «γενική εξαίρεση» υπέρ της αυτοματοποιημένης λήψης απόφασης. Πάντως, η εξειδίκευση της αόριστης έννοιας της «αναγκαιότητας» απόκειται τελικά στον εφαρμοστή του δικαίου (84).

Στη δεύτερη περίπτωση, η αυτοματοποιημένη απόφαση *«επιτρέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας και το οποίο προβλέπει επίσης κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων»*. Σύμφωνα με αυτήν την εξαίρεση σε ορισμένες περιπτώσεις το ενωσιακό ή εθνικό δίκαιο επιτρέπει την αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης προβλέποντας, παράλληλα, κατάλληλα μέτρα προστασίας του υποκειμένου που υπόκειται στην απόφαση – λ.χ. για την πρόληψη της απάτης και της φοροδιαφυγής (85). Η συγκεκριμένη εξαίρεση αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην περίπτωση της ΤΝ. Το ζήτημα που αναφέρεται είναι εάν ο Κανονισμός ΤΝ μπορεί να αποτελέσει νομική βάση για το επιτρεπτό της αυτοματοποιημένης λήψης απόφασης (86).

Σχετικά μπορούν να διατυπωθούν οι ακόλουθες σκέψεις:

Πρώτον, ο Κανονισμός ΤΝ συνιστά παράγωγο ενωσιακό δίκαιο με άμεση ισχύ στα κράτη μέλη, η εφαρμογή του οποίου αναμένεται να συμπληρωθεί από εθνικούς κανόνες που θα εξειδικεύουν την εφαρμογή του. Δεύτερον, ο Κανονισμός ΤΝ δεν ρυθμίζει ρητά το ζήτημα της λήψης αποφάσεων με τη χρήση συστημάτων ΤΝ και άρα, δεν προκύπτει ευθέως αν επιτρέπει την αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων. Παρόλα αυτά ρυθμίζει το ζήτημα της ασφαλούς κυκλοφορίας συστημάτων ΤΝ στην ενιαία αγορά με την εισαγωγή απαιτήσεων συμμόρφωσης και τη ρητή απαγόρευση ορισμένων πρακτικών. Συναφώς, η απόλυτη απαγόρευση ορισμένων πρακτικών ΤΝ και η αποδοχή άλλων ενδεχομένως υποδηλώνει το επιτρεπτό ή μη της αυτοματοποιημένης λήψης απόφασης, αναλόγως της πρακτικής που εφαρμόζεται. Ειδικότερα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι απαγορευμένες πρακτικές του άρθρου 5 του Κανονισμού καταλαμβάνουν και κάθε αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης που συνδέεται με αυτές (87). Αντιστοίχως, οι επιτρεπόμενες πρακτικές (βλ. ενδεικτ. άρθρα 8-26 Κανονισμού ΤΝ) περιλαμβάνουν και κάθε σχετική αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης.

Τρίτον, πρέπει να κριθεί αν οι ρυθμίσεις του Κανονισμού ΤΝ συνιστούν κατάλληλα εχέγγυα για την προστασία των προσώπων (υποκειμένων) που υπόκεινται στις αποφάσεις ΤΝ. Με άλλες λέξεις, προβλέπει ο Κανονισμός ΤΝ «*κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων*» κατά την έννοια του άρθρου 21 παρ. 2(β) ΓΚΠΔ για να θεωρηθεί ότι εισάγει μια εξαίρεση υπέρ της επιτρεπόμενης αυτοματοποιημένης λήψης απόφασης;

Ανατρέχοντας στους σκοπούς του, *inter alia*, στοχεύει στην προστασία της υγείας, ασφάλειας και των θεμελιωδών δικαιωμάτων των προσώπων που έρχονται σε επαφή με τα συστήματα ΤΝ. Περιέχει μάλιστα πολλές διατάξεις που εξειδικεύουν το αίτημα προστασίας (βλ. ενδεικτ. άρθρο 8-27, 50, 53-56). Επομένως, ένα πρώτο συμπέρασμα είναι ότι ο Κανονισμός ΤΝ λαμβάνει μέτρα για την προστασία των υποκειμένων από τη χρήση -και άρα τις αποφάσεις- που λαμβάνουν συστήματα ΤΝ. Ωστόσο, δεν αποτελεί ένα νομοθετικό κείμενο που οδηγεί άνευ ετέρου στο επιτρεπτό της αυτοματοποιημένης λήψης απόφασης. Και τούτο για τον εξής λόγο: ο Κανονισμός ΤΝ στο μεγαλύτερο μέρος του περιέχει κανόνες για τη ρυθμιστική συμμόρφωση των προσώπων που αναπτύσσουν, εμπορεύονται και χρησιμοποιούν συστήματα ΤΝ (φορείς εκμετάλλευσης), με αποτέλεσμα η προστασία που παρέχει στους αποδέκτες των αποφάσεων ΤΝ (υποκείμενα) να είναι ως επί το πλείστον αντανακλαστική. Εάν, δηλαδή, οι φορείς εκμετάλλευσης τηρούν τις απαιτήσεις του Κανονισμού ΤΝ, θα κυκλοφορούν ασφαλή προϊόντα στην αγορά και εξ αυτού οι αποδέκτες των προϊόντων θα παραμένουν ασφαλείς από την χρήση ή επαφή μαζί τους.

Ωστόσο, τα μέτρα για την ορθή λειτουργία της αγοράς δεν εξομοιούνται με «μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των εννόμων συμφερόντων» των υποκειμένων των δεδομένων κατά την έννοια του άρθρου 21 παρ. 2(β) ΓΚΠΔ. Οι μόνες διατάξεις που περιέχει ο Κανονισμός ΤΝ που αφορούν άμεσα την προστασία των θυγόμενων προσώπων είναι τα άρθρα 85-87 που χορηγούν ορισμένα δικαιώματα. Επιπλέον, για να κριθεί ότι ο Κανονισμός ΤΝ πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 21 παρ. 2(β) πρέπει και τελολογικά να ταυτίζεται με τον σκοπό του άρθρου 22 όπως ερμηνεύθηκε από το ΔΕΕ στην υπόθεση SCHUFA.

Δηλαδή σκοπός του Κανονισμού TN πρέπει να είναι η «προστασία των φυσικών προσώπων από συγκεκριμένους κινδύνους για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους λόγω της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ» (88).

Συνοψίζοντας τις παραπάνω σκέψεις – και με την επίγνωση ότι τα ζητήματα αυτά επιλύονται δικαιοπραγωγικά από τον νομοθέτη και ερμηνευτικά από τον δικαστή – μπορεί να λεχθεί ότι ο Κανονισμός δεν συνιστά μια «γενική εξαίρεση» υπέρ της επιτρεπόμενης αυτοματοποιημένης λήψης αποφάσεων TN κατά την έννοια του άρθρου 22 ΓΚΠΔ.

Στην τρίτη περίπτωση, η αυτοματοποιημένη απόφαση επιτρέπεται αν *«βασίζεται στη ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων»*. Η ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου αποκλείει το δικαίωμα αμφισβήτησης της αυτοματοποιημένης λήψης απόφασης για το λόγο ότι το υποκείμενο έχει τη δυνατότητα να αποφασίσει ελεύθερα αν επιθυμεί ή όχι να ληφθεί μια απόφαση που το αφορά δια της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας των προσωπικών του δεδομένων.

Συχνά, τα υποκείμενα θα επιθυμούν να υπόκεινται στην αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων εάν ωφελούνται από το μειωμένο κόστος και χρόνο της συναλλαγής (λ.χ. ταχύτερη διαδικασία έγκρισης δανείου), καθώς και από το περιεχόμενο της απόφασης (λ.χ. μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην αλγοριθμική έναντι της ανθρώπινης κρίσης). Περαιτέρω, η ρητή συγκατάθεση πρέπει να πληροί ορισμένες απαιτήσεις για να είναι νόμιμη. Πρέπει να καθίσταται άμεσα αντιληπτή δια της προφορικής ή γραπτής δήλωσης και να μην συνάγεται συμπερασματικά από τη συμπεριφορά ή τις ειδικές συνθήκες της συγκεκριμένης περίπτωσης (89). Πρέπει επίσης να είναι ελεύθερη, προϋπόθεση που τυγχάνει θεμελιώδους για κάθε είδους συγκατάθεση (90). Με αρνητική διατύπωση, η συγκατάθεση δεν είναι ελεύθερη όταν τίθεται ως προϋπόθεση για την εκτέλεση μιας σύμβασης ή την παροχή μιας υπηρεσίας παρότι δεν είναι αναγκαία (ενν. η συγκατάθεση) για την εκτέλεση ή την παροχή. Τα ανωτέρω θα ισχύουν ειδικά σε σχέση με την αξιολόγηση της συγκατάθεσης για τη λήψη απόφασης συστήματος TN. Επειδή όμως η λειτουργία της TN δεν είναι εκ των προτέρων προβλέψιμη, αποκτά ιδιαίτερη σημασία η προηγούμενη ενημέρωση του προσώπου για να κριθεί ότι χορήγησε ελεύθερα την συγκατάθεσή του.

Η απόφαση TN – κατά την έννοια του άρθρου 22 ΓΚΠΔ – είναι καταρχήν απαγορευμένη εκτός αν συντρέχουν διαζευκτικά οι παρακάτω λόγοι:

- Η απόφαση TN είναι αναγκαία για τη σύναψη ή εκτέλεση σύμβασης μεταξύ του υποκειμένου και του υπευθύνου επεξεργασίας
 - **ανάγκη διασάφησης του στοιχείου της «αναγκαιότητας»**
- Η απόφαση TN επιτρέπεται από το δίκαιο της ένωσης ή το εθνικό δίκαιο του υπευθύνου επεξεργασίας το οποίο προβλέπει κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου
 - **ανάγκη διασάφησης αν ο Κανονισμός TN συνιστά κατάλληλη νομική βάση για την επιτρεπόμενη απόφαση TN.**
- Η απόφαση TN βασίζεται στη ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου
 - **ανάγκη διασάφησης του στοιχείου της «ρητής συγκατάθεσης».**

Κατάλληλες εγγυήσεις της αυτοματοποιημένης ατομικής απόφασης.(22 παρ. 3)

Για να είναι επιτρεπτή η αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης πρέπει να τηρούνται ορισμένες εγγυήσεις για την προστασία του προσώπου. Το άρθρο παρ. 2 22 ΓΚΠΔ προβλέπει ρητά ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να εφαρμόζει *«κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων»*(91).

Δια της λήψης κατάλληλων μέτρων ο υπεύθυνος επεξεργασίας εξασφαλίζει ότι η αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης δεν πλήττει τα πρόσωπα που υφίστανται τις συνέπειές της. Τα μέτρα περιλαμβάνουν τουλάχιστον το δικαίωμα *«εξασφάλισης ανθρώπινης παρέμβασης από την πλευρά του υπευθύνου επεξεργασίας, έκφρασης άποψης και αμφισβήτησης της απόφασης»*. Τα μέτρα που αναφέρει η διάταξη είναι τα ελάχιστα αναγκαία (βλ. χρήση της λέξης *«τουλάχιστον»*) και δεν περιορίζουν τον υπεύθυνο επεξεργασίας να λάβει *επιπλέον* οποιοδήποτε μέτρο μπορεί να εξασφαλίσει την προστασία των υποκειμένων. Έτσι, στα μέτρα μπορεί να προστεθεί η *ειδική ενημέρωση* του υποκειμένου και το δικαίωμα να λάβει *αιτιολόγηση της απόφασης* που ελήφθη, ιδίως σε περίπτωση που δεν τηρηθεί η υποχρέωση ενημέρωσης (βλ. αιτιολ. σκ. 71 ΓΚΠΔ) (92). Αξιοσημείωτο είναι ότι η αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, δεν θα πρέπει να αφορά παιδί και εάν βασίζεται σε ειδικές κατηγορίες δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα επιτρέπεται μόνο υπό τις ειδικές προϋποθέσεις της παρ. 4 του άρθρου 22 ΓΚΠΔ.

Ειδικά σε ότι αφορά την *ενημέρωση*, το άρθρο 22 παρ. 3 συμπληρώνεται από το άρθρο 12 παρ. 1 (93), σύμφωνα με το οποίο ο υπεύθυνος επεξεργασίας λαμβάνει τα κατάλληλα μέτρα για να παρέχει στο υποκείμενο των δεδομένων κάθε ανακοίνωση *«σχετικά με την επεξεργασία σε συνοπτική, διαφανή, κατανοητή και εύκολα προσβάσιμη μορφή χρησιμοποιώντας σαφή και απλή διατύπωση»*. Από τη συνδυαστική επισκόπηση των δύο διατάξεων, προκύπτει ότι η προστασία του υποκειμένου βασίζεται στην αποτελεσματική ενημέρωση, στην υποχρεούται να προβεί ο υπεύθυνος επεξεργασίας (94). Η υποχρέωση ενημέρωσης τίθεται ως λογική προϋπόθεση για να μπορέσει να ασκήσει το υποκείμενο το δικαίωμα που απορρέει από το άρθρο 22 παρ. 1 και εξειδικεύεται περαιτέρω στην παρ. 3· πολλώ δε μάλλον προκειμένου να κριθεί ότι έχουν ληφθεί πράγματι τα κατάλληλα μέτρα που θα καταστήσουν επιτρεπτή την επεξεργασία.

Εφόσον η υποχρέωση ενημέρωσης αποτελεί το αναγκαίο πρόκριμα για να ασκήσει το υποκείμενο το δικαίωμα να μην υπόκειται στην αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης, ειδικά σε σχέση με την απόφαση συστήματος ΤΝ το υποκείμενο πρέπει να ενημερωθεί για τον *ρόλο* του συστήματος ΤΝ στη διαδικασία λήψης απόφασης και τα *βασικά στοιχεία της απόφασης* και μάλιστα κατά τρόπο που η ενημέρωση να είναι σε συνοπτική, διαφανή, κατανοητή και εύκολα προσβάσιμη μορφή καθώς και με σαφή και απλή διατύπωση (95). Άλλως, θα ήταν λογικώς αδύνατο το θιγόμενο πρόσωπο να αντιταχθεί αποτελεσματικά στην απόφαση θεμελιώνοντας τους λόγους για τους οποίους θεωρεί ότι πλήττεται ή επηρεάζεται σημαντικά με άλλο τρόπο.

Ο υπεύθυνος επεξεργασίας (συνήθως ο φορέας εφαρμογής του συστήματος ΤΝ) λαμβάνει κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου

- **ανάγκη διασάφησης του στοιχείου των «κατάλληλων μέτρων»**

2.2. Κύρια σημεία προβληματισμού

Από την ανάλυση που προηγήθηκε μπορεί να συναχθεί ότι το άρθρο 22 ΓΚΠΔ καταλαμβάνει και τις αποφάσεις που λαμβάνονται με βάση τα στοιχεία εξόδου συστήματος ΤΝ – τις λεγόμενες αποφάσεις ΤΝ. Αν συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις της παρ. 1 του άρθρου 22 ΓΚΠΔ το υποκείμενο μπορεί να αμφισβητήσει την απόφαση ΤΝ από την οποία υφίσταται δυσμενείς συνέπειες.

Συνακόλουθα, μένει ανοιχτό το ζήτημα και πάντως δεν καλύπτεται από το γράμμα του άρθρου 22 η περίπτωση στην οποία το υποκείμενο επιθυμεί να εναντιωθεί στη λήψη απόφασης ΤΝ γιατί διαφωνεί με την αυτοματοποιημένη επεξεργασία που λαμβάνει χώρα από την οποία όμως δεν υφίσταται έννομες συνέπειες. Για παράδειγμα, κάποιος πρόσωπο μπορεί να μην επιθυμεί να υπόκειται στην απόφαση ΤΝ λόγω έλλειψης εμπιστοσύνης στην αλγοριθμική κρίση ανεξαρτήτως αν υφίσταται συνέπειες από την απόφαση ή όχι. Μπροστά σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, σημειώνεται ότι η τρέχουσα νομοθετική αξιολόγηση που επιτυγχάνεται μέσω του άρθρου 22 είναι στη σωστή κατεύθυνση.

Δια της συγκεκριμένης ρύθμισης δεν προστατεύεται άνευ ετέρου κάθε πρόσωπο που αντιτίθεται την αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης, παρά μόνο όποιος υφίσταται έννομες συνέπειες ή επηρεάζεται σημαντικά με παρόμοιο τρόπο (λ.χ. ακύρωση σύμβασης ή απόρριψης αίτησης δανείου). Εάν εκλείπει η επέλευση (ενδεχομένως και η απειλή) προσβολής κάποιου δικαιώματος, προστατευόμενου εννόμου αγαθού ή ελευθερίας του προσώπου δεν υπάρχει αποχρών λόγος για την εναντίωσή του στην απόφαση ΤΝ.

Για παράδειγμα, η αλγοριθμική πρόβλεψη της βέλτιστης διαδρομής από την υπηρεσία google maps δεν πλήττει το πρόσωπο ελλείψει, ακριβώς, δεσμευτικής ισχύος και δυσμενούς συνέπειας σε βάρος του. Μάλιστα, η τυχόν αναγνώριση ενός γενικού δικαιώματος του προσώπου να μην υπόκειται σε αποφάσεις ΤΝ, άνευ ειδικότερων προϋποθέσεων, θα μπορούσε να επιβραδύνει τον ρυθμό τεχνολογικής ανάπτυξης, καθώς θα δημιουργούσε ένα περιβάλλον νομικής αβεβαιότητας για τις επιχειρήσεις. Συνεπώς, η αυτοματοποίηση των αποφάσεων μέσω αξιόπιστων διαδικασιών αποτελεί δομικό συστατικό της τεχνολογικής προόδου η οποία δεν πρέπει να περιστέλλεται εάν το πρόσωπο δεν υφίστανται δυσμενείς συνέπειες.

Παρακάτω ακολουθούν σκέψεις για την θεμελίωση και την ειδικότερη μορφή που θα μπορούσε να λάβει το δικαίωμα αμφισβήτησης που θεμελιώνεται στο άρθρο 22 ΓΚΠΔ (βλ. ιδίως παρ. 3 «του δικαιώματος... αμφισβήτησης της απόφασης») με σκοπό την υποβοήθηση του έργου του εθνικού νομοθέτη και των εποπτικών Αρχών.

3. Η έννοια της αμφισβήτησης: σημασία – δικαιολογητικό θεμέλιο – εφαρμογή

3.1. Η σημασία του δικαιώματος αμφισβήτησης (96)

Η αμφισβήτηση της απόφασης ΤΝ είναι σημαντική τόσο για λόγους που σχετίζονται με την τεχνική λειτουργία των συστημάτων ΤΝ όσο και με τη συμπεριφορά των φορέων εφαρμογής συστημάτων ΤΝ.

Η τεχνική λειτουργία των συστημάτων ΤΝ οδηγεί στη λήψη αποφάσεων που βασίζονται στην συνεπαγωγή (inference) αποτελεσμάτων, δηλαδή στην ικανότητα να παράγουν στοιχεία εξόδου από τα στοιχεία εισόδου που λαμβάνουν (97). Η λειτουργία τους διέπεται από ένα πέπλο αδιαφάνειας – το λεγόμενο «μαύρο κουτί» – που δεν επιτρέπει την (πλήρη) κατανόηση της διαδικασίας που οδηγεί στη λήψη της απόφασης (98). Τμήματα της διαδικασίας λήψης αποφάσεων γίνονται λιγότερο ορατά ακόμα και στους σχεδιαστές του αλγορίθμου, ενώ η δυνατότητα διασύνδεσης των συστημάτων μεταξύ τους αυξάνει τη δυσκολία διάγνωσης του τρόπου λειτουργίας. Μπροστά σε αυτό το πρωτόγνωρο για το δίκαιο φαινόμενο καθίσταται σημαντική η τήρηση της διαφάνειας και της λογοδοσίας των παρόχων και των φορέων εφαρμογής που επιτυγχάνεται όχι μόνο μέσω της επεξήγησης αλλά, υπό προϋποθέσεις, και της αμφισβήτησης της απόφασης.

Επίσης, η χρήση συστημάτων ΤΝ για τη λήψη νευραλγικών αποφάσεων οξύνει τον κίνδυνο της «προκατάληψης της αυτοματοποίησης» (automation bias)· δηλαδή το φαινόμενο στο οποίο οι φορείς εφαρμογής των συστημάτων ΤΝ δείχνουν υπερβολική εμπιστοσύνη στην αλγοριθμική απόφαση (99). Για παράδειγμα, αν ο φορέας εφαρμογής του συστήματος παρατηρήσει στατιστικά υψηλότερο βαθμό ακρίβειας της απόφασης ΤΝ σε σχέση με την ανθρώπινη απόφαση ή αν πρέπει να μελετά σύνθετα δεδομένα που δεν έχει τον απαραίτητο χρόνο να αξιολογεί, είναι πιθανό - ακόμη και λογικό - να αρχίσει να δείχνει μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην αλγοριθμική κρίση. Επομένως, ο συνδυασμός ψυχολογικών παραγόντων (λ.χ. συμφωνία του χρήστη με κωδικοποιημένες προκαταλήψεις της μηχανής, αίσθηση αλάθητου μηχανής) και πρακτικών παραγόντων (λ.χ. εξοικονόμηση χρόνου, πνευματικού κόπου) μπορεί να οδηγήσει στην αβασάνιστη αποδοχή των αποφάσεων ΤΝ.

Υπό τις ανωτέρω συνθήκες που διαμορφώνει η ΤΝ διαφαίνεται η ιδιαίτερη σημασία της αμφισβήτησης των αποφάσεων ΤΝ.

3.2. Το δικαιολογητικό θεμέλιο του δικαιώματος αμφισβήτησης

Το δικαίωμα αμφισβήτησης αφορά στη διόρθωση των πλημμελειών της απόφασης ΤΝ που προκαλεί έννομες συνέπειες ή επηρεάζει σημαντικά το υποκείμενο. Ευρύτερα, συμβάλλει στην ενίσχυση της συνέπειας των αποφάσεων που συνιστά αίτημα για δικαιοσύνη. Μπορεί δε να ειπωθεί ότι το δικαίωμα αμφισβήτησης έχει έναν οιονεί-δικονομικό χαρακτήρα καθότι η εφαρμογή του συνεπάγεται την ανατροπή μιας έννομης ή σημαντικής κατάστασης που δεσμεύει το υποκείμενο και, ενδεχομένως, η άσκηση του να συνδεθεί με την άσκηση δημόσιας εξουσίας των δικαστηρίων τα οποία – σε πρώτο ή δεύτερο χρόνο – θα κληθούν να ικανοποιήσουν το δικαίωμα (100).

Η δικαιολογητική βάση της αμφισβήτησης μπορεί να αναχθεί στο Σύνταγμα αρχικώς ως μορφή διατήρησης της *ανθρώπινης αξιοπρέπειας* (άρθρο 2 παρ. Σ). Η αξιοπρέπεια υπηρετείται αν ο άνθρωπος εξακολουθεί να διατηρεί τον πρωταγωνιστικό ρόλο κατά τη λήψη αποφάσεων έναντι της αλγοριθμικής κρίσης (101). Συναφής με τον σκοπό αυτό εμφανίζεται η αιτιολ. σκ. 4 ΓΚΠΔ κατά την οποία «*η επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα θα πρέπει να προορίζεται να εξυπηρετεί τον άνθρωπο*».

Επειδή όμως το πρόσωπο αντιτίθεται σε εκείνη την απόφαση που έχει δυσμενή συνέπεια για το ίδιο, το δικαίωμα αμφισβήτησης μπορεί να αποτελέσει έκφραση της συνταγματικά παρεχόμενης έννομης προστασίας (άρθρο 20 Σ) και της αρχής του κράτους δικαίου (άρθρο 25 παρ. 1 Σ) (102).

Στο πλαίσιο του δικαίου προστασίας των προσωπικών δεδομένων αλλά και ευρύτερα στο δικαιοκώ χώρο, η αμφισβήτηση συνιστά αίτημα του θιγόμενου προσώπου για την παροχή μιας μορφής έννομης προστασίας. Τελεί υπό την εγγύηση του κράτους που υποχρεούται να διασφαλίζει την ανεμπόδιση και αποτελεσματική παροχή της. Έχει υποστηριχθεί ότι η καθιέρωση μηχανισμών αμφισβήτησης διασφαλίζει τη δικαιοσύνη στη παράδοση των δυτικών νομικών συστημάτων (103). Υπό αυτήν την ανάγνωση του δικαιώματος αμφισβήτησης, συναφής είναι η αιτιολ. σκ. 4 του ΓΚΠΔ, σύμφωνα με την οποία ο ΓΚΠΔ «σέβεται όλα τα θεμελιώδη δικαιώματα και τηρεί τις ελευθερίες και αρχές που αναγνωρίζονται στον Χάρτη όπως κατοχυρώνεται στις Συνθήκες, ιδίως [...] το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου» (104).

Ο σκοπός του δικαιώματος αμφισβήτησης των αποφάσεων ΤΝ μπορεί να αναζητηθεί και στους στρατηγικούς στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως εκφράζονται από την πολιτική για την «Αξιόπιστη ΤΝ» (Trustworthy AI) η οποία συντάχθηκε το 2018 από μια ομάδα ειδικών εμπειρογνομένων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (105). Για την επίτευξη Αξιόπιστης ΤΝ τοποθετείται στο κέντρο του ενδιαφέροντος ο άνθρωπος και μνημονεύεται ότι τα συστήματα ΤΝ πρέπει να αποτελούν μέσο και όχι σκοπό. Η Αξιόπιστη ΤΝ βασίζεται σε τέσσερις κατευθυντήριες ηθικές αρχές (σεβασμός της ανθρώπινης αυτονομίας, πρόληψη της βλάβης, δίκαιος χαρακτήρας και επεξηγησιμότητα), οι οποίες μετουσιώνονται σε επτά απαιτήσεις που πρέπει να καταλαμβάνουν τα συστήματα ΤΝ καθ' όλη τη διάρκεια του κύκλου ζωής τους (ανθρώπινη παρέμβαση και εποπτεία, διαφάνεια κ.ά.) (106).

Υπό τα ανωτέρω, η διασφάλιση της Αξιόπιστης ΤΝ σημαίνει ότι το θιγόμενο πρόσωπο μπορεί να επιδιώξει την παραγωγή δίκαιης απόφασης είτε λαμβάνοντας προληπτικά ενημέρωση είτε αξιώνοντας εκ των υστέρων τη διόρθωση της απόφασης δια της αμφισβήτησής της (107). Τελικώς, το δικαίωμα αμφισβήτησης των αποφάσεων ΤΝ είναι θεμελιώδες για να επιτευχθεί η ζητούμενη ανθρωποκεντρική και Αξιόπιστη ΤΝ.

3.3. Το περιεχόμενο του δικαιώματος αμφισβήτησης

Για την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αμφισβήτησης είναι σημαντικός ο εγγύτερος προσδιορισμός του περιεχομένου του (βλ. συνδυαστική ερμηνεία των παρ. 1 και 3 άρθρο 22 ΓΚΠΔ). Η αμφισβήτηση μπορεί να ιδωθεί ως μια ειδικότερη έκφανση του δικαιώματος του υποκειμένου «να μην υπόκειται σε αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης» που προβλέπεται στην παρ. 1 του άρθρο 22 ΓΚΠΔ. Η λεκτική διατύπωση καταλείπει ευρύ περιθώριο ερμηνείας σχετικά με το τί συνιστά το δικαίωμα του υποκειμένου «να μην υπόκειται» σε αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης. Το ειδικότερο περιεχόμενο του δικαιώματος μπορεί να βρεθεί μέσα από τα κατάλληλα μέτρα (ή εγγυήσεις) που πρέπει να λάβει ο υπεύθυνος επεξεργασίας για την προστασία του υποκειμένου που προβλέπονται στην παρ. 3 του άρθρου 22 ΓΚΠΔ. Έτσι, ο υπεύθυνος επεξεργασίας οφείλει να μεριμνήσει – και, αντιστοίχως, το υποκείμενο μπορεί να ζητήσει – την ανθρώπινη παρέμβαση από την πλευρά του υπευθύνου επεξεργασίας, την έκφραση άποψης και την αμφισβήτηση της απόφασης. Σε αυτά μπορούν να προστεθούν η παροχή ειδικής ενημέρωσης και η χορήγηση αιτιολογίας της απόφασης από τον υπεύθυνο επεξεργασίας (αιτ. σκ. 71 ΓΚΠΔ).

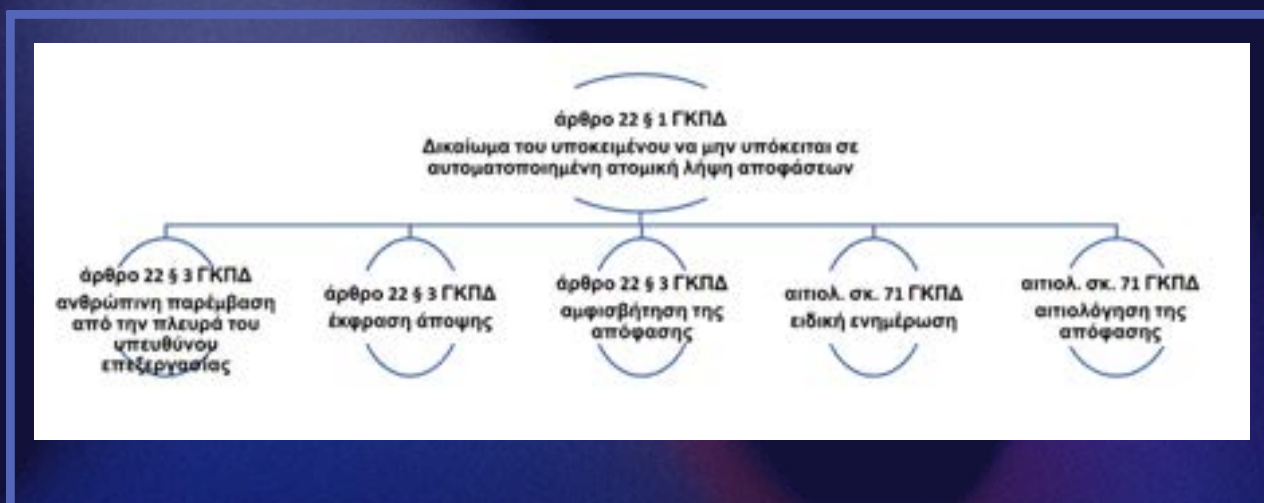
Όλα αυτά τα επιμέρους «δικαιώματα» κατά τη διατύπωση του νόμου αποτελούν τρόπους με τους οποίους το υποκείμενο μπορεί να ζητήσει τον έλεγχο της αυτοματοποιημένης απόφασης. Μπορεί δε να θεωρηθούν είτε ως αυτοτελή δικαιώματα εφόσον συνιστούν εξουσία του προσώπου να ικανοποιήσει τα έννομα συμφέροντά του ή επιμέρους εκφάνσεις του ευρύτερου δικαιώματος του υποκειμένου «να μην υπόκειται σε αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης» όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα.

Ανεξάρτητα από τον νομικό χαρακτηρισμό η αμφισβήτηση έχει βαρύνουσα σημασία διότι αποτελεί την πλέον αποτελεσματική μορφή προστασίας του υποκειμένου. Συναφώς, ως προς το περιεχόμενο, η αμφισβήτηση συνιστά εξουσία για ακύρωση και επανεξέταση της απόφασης, η οποία μπορεί να γίνει με την ανθρώπινη παρέμβαση ή ακόμη και εκ νέου με τη χρήση ΤΝ εφόσον, όμως, συναινεί σε αυτό το θιγόμενο πρόσωπο.

Εξάλλου, δεν είναι απαραίτητο το υποκείμενο να εναντιώνεται *per se* στην αυτοματοποιημένη απόφαση ως μέσο σχηματισμού κρίσης, αλλά σε ορισμένο στοιχείο που κατά την άποψή του δεν οδήγησε στην ορθή λήψη αυτής· να ισχυρισθεί ότι δεν λήφθηκε υπόψη ένα στοιχείο που αφορά στην προσωπική του κατάσταση (λ.χ. ο ασθενής αμφισβητεί το προτεινόμενο από την ΤΝ πλάνο θεραπείας για το λόγο ότι δεν λήφθηκαν υπόψη οι νεότερες ιατρικές εξετάσεις για την ορθή αξιολόγηση της κλινικής του εικόνας).

Συνεπώς, η αμφισβήτηση δεν αποτελεί άνευ ετέρου εναντίωση στην χρήση του μέσου (απόφαση ΤΝ), αλλά μπορεί να αφορά σε άλλα στοιχεία που συνδέονται με ελλιπή ή εσφαλμένα δεδομένα κατά τη λήψη της απόφασης ΤΝ.

Σε κάθε περίπτωση, αναγκαίο πρόκριμα για την αποτελεσματική αμφισβήτηση της απόφασης είναι η ενημέρωση πριν την λήψη (βλ. άρθρο 12 παρ. 1 ΓΚΠΔ) και η αιτιολόγηση μετά τη λήψη της απόφασης (βλ. αιτιολ. σκ. 71 ΓΚΠΔ) προκειμένου το υποκείμενο να κατανοήσει τους λόγους για τους οποίους πλήττεται και, αν επιθυμεί, να αμφισβητήσει την απόφαση.

Ένα ζήτημα προς περαιτέρω διερεύνηση είναι εάν η αμφισβήτηση αφορά μόνο την αυτοματοποιημένη απόφαση που έχει ληφθεί και προκαλεί δυσμενείς συνέπειες ή και την μελλοντική απόφαση από την οποία πιθανολογείται η επέλευση δυσμενών έννομων συνεπειών. Με άλλες λέξεις, πρέπει υποχρεωτικά να επέλθουν οι έννομες συνέπειες για την άσκηση του δικαιώματος αμφισβήτησης ή αρκεί και ένας πιθανολογούμενος κίνδυνος πρόκλησης έννομων συνεπειών; Ορθότερο είναι το δικαίωμα του υποκειμένου να νοηθεί με ευρύτητα, καταλαμβάνοντας τις γεγενημένες όσο και τις μελλοντικές δυσμενείς συνέπειες. Η λεκτική διατύπωση της παρ. 1 του άρθρου 22 ΓΚΠΔ (βλ. «έχει το δικαίωμα να μην υπόκειται σε απόφαση...η οποία παράγει έννομες έννομα αποτελέσματα που του αφορούν ή το επηρεάζει σημαντικά με παρόμοιο τρόπο») (110) μάλλον περιγράφει τις συνέπειες που έχουν ήδη προκληθεί.

Ωστόσο, η προληπτική αμφισβήτηση (εναντίωση) μπορεί να δικαιολογηθεί για την αποτελεσματική προστασία του υποκειμένου αν προβλέπεται η πρόκληση ενόμων ή άλλων σημαντικών συνεπειών από την αυτοματοποιημένη απόφαση (111). Επίσης, εφόσον ο νομοθέτης προστατεύει το υποκείμενο όταν υφίσταται έννομες συνέπειες (λ.χ. εσφαλμένος αλγοριθμικός υπολογισμός οφειλής) αλλά και όταν επηρεάζεται σημαντικά (λ.χ. απόρριψη αίτηση δανείου) από την αυτοματοποιημένη απόφαση μάλλον συνηγορεί υπέρ μιας διευρυμένης προσέγγισης της προστασίας του υποκειμένου που δεν θα πρέπει να αφορά μόνο το είδος των δυσμενών συνεπειών αλλά τον χρόνο εκδήλωσής τους.

4.1.4. Συγκριτική επισκόπηση με το δικαίωμα εναντίωσης του άρθρου 21 ΓΚΠΔ

Άρθρο 21 ΓΚΠΔ

Δικαίωμα εναντίωσης

1. Το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να αντιτάσσεται, ανά πάσα στιγμή και για λόγους που σχετίζονται με την ιδιαίτερη κατάστασή του, στην επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, η οποία βασίζεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 στοιχείο ε) ή στ), περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ βάσει των εν λόγω διατάξεων. Ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν υποβάλλει πλέον τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα σε επεξεργασία, εκτός εάν ο υπεύθυνος επεξεργασίας καταδείξει επιτακτικούς και νόμιμους λόγους για την επεξεργασία οι οποίοι υπερσχύουν των συμφερόντων, των δικαιωμάτων και των ελευθεριών του υποκειμένου των δεδομένων ή για τη θεμελίωση, άσκηση ή υποστήριξη νομικών αξιώσεων.
2. Εάν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα υποβάλλονται σε επεξεργασία για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης, το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να αντιταχθεί ανά πάσα στιγμή στην επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν για την εν λόγω εμπορική προώθηση, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ, εάν σχετίζεται με αυτήν την απευθείας εμπορική προώθηση.
3. Όταν τα υποκείμενα των δεδομένων αντιτίθενται στην επεξεργασία για σκοπούς απευθείας εμπορικής προώθησης, τα δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα δεν υποβάλλονται πλέον σε επεξεργασία για τους σκοπούς αυτούς.
4. Το αργότερο κατά την πρώτη επικοινωνία με το υποκείμενο των δεδομένων, το δικαίωμα που αναφέρεται στις παραγράφους 1 και 2 επισημαίνεται ρητώς στο υποκείμενο των δεδομένων και περιγράφεται με σαφήνεια και χωριστά από οποιαδήποτε άλλη πληροφορία.
5. Στο πλαίσιο της χρήσης υπηρεσιών της κοινωνίας των πληροφοριών και με την επιφύλαξη της οδηγίας 2002/58/EK, το υποκείμενο των δεδομένων μπορεί να ασκεί το δικαίωμά του να αντιταχθεί με αυτοματοποιημένα μέσα τα οποία χρησιμοποιούν τεχνικές προδιαγραφές.
6. Όταν δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα υφίστανται επεξεργασία για σκοπούς επιστημονικής ή ιστορικής έρευνας ή για στατιστικούς σκοπούς κατά το άρθρο 89 παράγραφος 1, το υποκείμενο των δεδομένων δικαιούται να αντιταχθεί, για λόγους που σχετίζονται με την ιδιαίτερη κατάστασή του, στην επεξεργασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα που το αφορούν, εκτός εάν η επεξεργασία είναι απαραίτητη για την εκτέλεση καθήκοντος που ασκείται για λόγους δημόσιου συμφέροντος.

Στον ΓΚΠΔ, το άρθρο 21 («Δικαίωμα εναντίωσης») και το άρθρο 22 («Αυτοματοποιημένη ατομική λήψη αποφάσεων, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ») απονέμουν δικαίωμα στο φυσικό πρόσωπο να εναντιωθεί στην επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ. Επειδή αμφότερα αφορούν σε κάποιου είδους εναντίωση – αντίταξη του προσώπου είναι σημαντική η εννοιολογική τους διάκριση εστιάζοντας στην επεξεργασία μέσω της ΤΝ.

Αρχικώς, τα δύο άρθρα θέτουν διαφορετικές προϋποθέσεις εφαρμογής.

Το άρθρο 21 ΓΚΠΔ αποτελεί τη δικαιοθετική βάση για τη διαφωνία του υποκειμένου με τον σκοπό της επεξεργασίας των προσωπικών του δεδομένων για λόγους που σχετίζονται με την ιδιαίτερη κατάστασή του. Για παράδειγμα, το υποκείμενο μπορεί να εναντιώνεται στη χρήση των δεδομένων του για εμπορικό σκοπό ή όταν η επεξεργασία του προκαλεί δυσμενείς έννομες συνέπειες (λ.χ. αποκλεισμός από προαγωγή σε θέση εργασίας επειδή λήφθηκαν υπόψη στοιχεία συνδικαλιστικής δράσης του εργαζομένου).

Τουναντίον, το άρθρο 22 ΓΚΠΔ δεν αφορά στην εναντίωση του υποκειμένου στον σκοπό της επεξεργασίας αλλά στην πρόκληση εννόμων συνεπειών ή λοιπών σημαντικών συνεπειών από την αυτοματοποιημένη επεξεργασία. Επομένως, η εναντίωση συνδέεται με την ιδιαίτερη κατάσταση του υποκειμένου αλλά αυτή πρέπει να αφορά ειδικότερα την πρόκληση μιας συνέπειας που είναι δυσμενής για το πρόσωπο και δη να έχει ληφθεί με τη χρήση αυτοματοποιημένης επεξεργασίας.

Περαιτέρω, η άσκηση των δύο δικαιωμάτων κατά κανόνα συνεπάγεται διαφορετικές συνέπειες.

Το δικαίωμα εναντίωσης κατά το άρθρο 21 ΓΚΠΔ οδηγεί πάντοτε στην διακοπή της επεξεργασίας από τον υπεύθυνο επεξεργασίας. Το υποκείμενο ενδιαφέρεται περισσότερο να σταματήσει ο υπεύθυνος την επεξεργασία των δεδομένων του, παρά να διορθωθεί ένα εσφαλμένο αποτέλεσμα που του προκάλεσε βλάβη. Το υποκείμενο δεν επιθυμεί πλέον να υπόκεινται τα δεδομένα του σε επεξεργασία, χωρίς αυτό να συνδέεται υποχρεωτικά με την πρόκληση κάποιας δυσμενούς συνέπειας σε βάρος του. Το εν λόγω δικαίωμα υπόκειται βεβαίως σε στάθμιση συμφερόντων μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας ή τρίτων.

Τουναντίον, η εναντίωση του υποκειμένου κατά το άρθρο 22 οδηγεί σε μια σειρά από επιλογές του υποκειμένου που δεν κατατείνουν αποκλειστικά στη διακοπή της επεξεργασίας. Το υποκείμενο αρχικώς ενδιαφέρεται να λάβει αιτιολόγηση της απόφασης για να κρίνει αν θα την αμφισβητήσει, λ.χ. ζητώντας την ανθρώπινη παρέμβαση. Το υποκείμενο ενδιαφέρεται περισσότερο να διορθωθεί ένα εσφαλμένο αποτέλεσμα που του προκάλεσε βλάβη με αυτοματοποιημένο τρόπο παρά να σταματήσει ο υπεύθυνος επεξεργασίας την επεξεργασία των δεδομένων. Η αμφισβήτηση της απόφασης δεν οδηγεί άνευ ετέρου στην διακοπή της επεξεργασίας των προσωπικών δεδομένων αλλά στη διόρθωση του δυσμενούς αποτελέσματος της απόφασης εξαιτίας της αυτοματοποιημένου τρόπου λήψης (λ.χ. απόφαση ΤΝ).

Συγκριτικός πίνακας κύριων σημείων		
	ΓΚΠΔ Άρθρο 21	ΓΚΠΔ Άρθρο 22
Προϋποθέσεις	Εναντίωση του υποκειμένου στον σκοπό της επεξεργασίας των προσωπικών του δεδομένων για λόγους που σχετίζονται με την ιδιαίτερη κατάστασή του.	Εναντίωση του υποκειμένου στις δυσμενείς συνέπειες της αυτοματοποιημένης επεξεργασίας των προσωπικών του δεδομένων.
Έννομες Συνέπειες	Η άσκηση του δικαιώματος οδηγεί πάντοτε στην διακοπή της επεξεργασίας από τον υπεύθυνο επεξεργασίας και τούτο ανεξάρτητα από τη βλάβη του υποκειμένου.	Η άσκηση του δικαιώματος οδηγεί σε μια σειρά από επιλογές του υποκειμένου που δεν κατατείνουν αποκλειστικά στη διακοπή της επεξεργασίας – λ.χ. επεξήγηση, έκφραση άποψης, αμφισβήτηση.

5. Συμπεράσματα

Συνοψίζοντας τις σκέψεις που προηγήθηκαν, το δικαίωμα αμφισβήτησης έχει μεγάλη χρησιμότητα για την προστασία του θιγόμενου προσώπου από τις αποφάσεις ΤΝ που του προκαλούν έννομες συνέπειες ή το επηρεάζουν σημαντικά με παρόμοιο τρόπο, συμπεριλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ. Η σημασία του δικαιώματος αναγνωρίζεται από διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΟΣΑ (112) και το Συμβούλιο της Ευρώπης (113) και σχετίζεται με τον στόχο της Ένωσης για την ανάπτυξη «Αξιόπιστης» ΤΝ.

Στον Κανονισμό ΤΝ απουσιάζει διάταξη που να ρυθμίζει την αμφισβήτηση της απόφασης ΤΝ και το σχετικό δικαίωμα μπορεί να εντοπισθεί στο άρθρο 22 ΓΚΠΔ. Επειδή όμως το άρθρο 22 ΓΚΠΔ συνιστά τμήμα της νομοθεσίας για την προστασία των προσωπικών δεδομένων, η θεώρησή του ως κατάλληλης νομικής βάσης για την αμφισβήτηση απόφασης ΤΝ χρήζει περαιτέρω κατευθύνσεων.

Απαιτούνται στοχευμένες παρεμβάσεις σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο το δικαίωμα του υποκειμένου να μην υπόκειται σε απόφαση ΤΝ μπορεί να ασκηθεί στην πράξη. Από τη μια πλευρά, απαιτείται η αποσαφήνιση του ουσιαστικού του περιεχομένου (δικαιολογητικό θεμέλιο, ακριβής οριοθέτηση της μορφής και της έκτασης της αμφισβήτησης) και η δικονομική του εφαρμογή (ορισμός διαδικασίας αμφισβήτησης, διαδικαστικών εγγυήσεων και σύνδεση της διαδικασίας με τα λοιπά έννομα βοηθήματα του αστικού, ποινικού και διοικητικού δικαίου) (114). Για παράδειγμα: από ποιον, πώς και σε ποιο χρόνο πρέπει να ελέγχονται στην πράξη οι αμφισβητούμενες αποφάσεις (115); Από την άλλη πλευρά, απαιτείται η καθοδήγηση του υπευθύνου για την αντιμετώπιση των τεχνικών δυσκολιών ικανοποίησης του δικαιώματος. Εφόσον η αυτόνομη λειτουργία των συστημάτων ΤΝ δυσχεραίνει την ανθρώπινη παρέμβαση, είναι δύσκολο για τον υπεύθυνο επεξεργασίας να εξηγήσει λεπτομερώς τη λογική του συστήματος που ακολουθείται (116).

Τέλος, πρέπει να προσδιορισθεί η εφαρμογή του δικαιώματος αμφισβήτησης σε περιπτώσεις ενδεχόμενης σύγκρουσης με δικαιώματα προστατευόμενα από άλλους κλάδους του δικαίου, όπως τα δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας και τα εμπορικά απόρρητα του υπευθύνου επεξεργασίας.

Ενόψει των νέων προκλήσεων που ανακύπτουν από τη χρήση συστημάτων ΤΝ στη λήψη αυτοματοποιημένων αποφάσεων, ο νομοθέτης και οι εποπτικές αρχές καλούνται να διαμορφώσουν ένα λειτουργικό πλαίσιο για την αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αμφισβήτησης.

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσω στοχευμένων παρεμβάσεων, όπως η έκδοση αναλυτικών κατευθυντήριων γραμμών, η θέσπιση τυποποιημένων διαδικασιών αμφισβήτησης, ακόμη και η υιοθέτηση συμπληρωματικών νομοθετικών μέτρων.

Η απουσία μιας σαφώς προσδιορισμένης διαδικασίας διαιωνίζει την αβεβαιότητα με κίνδυνο να υπονομευθεί η χρησιμότητα του δικαιώματος αμφισβήτησης.

Αποτίμηση

ΣΗΜΕΙΑ

- 1 Ο Κανονισμός ΤΝ δεν κατοχυρώνει το δικαίωμα αμφισβήτησης της απόφασης ΤΝ η οποία παράγει έννομα αποτελέσματα ή επηρεάζει σημαντικά το πρόσωπο με παρόμοιο τρόπο.
- 2 Κατάλληλη νομική βάση για την άσκηση του δικαιώματος αμφισβήτησης της απόφασης ΤΝ μπορεί να αποτελέσει το άρθρο 22 ΓΚΠΔ μέσω της απαιτούμενης ερμηνείας.

● ΑΡΝΗΤΙΚΟ

● ΘΕΤΙΚΟ

Βελτιωτικές Προτάσεις

- 1 Σκόπιμη κρίνεται η έκδοση σχετικών κατευθυντήριων γραμμών που θα διευκολύνουν την εφαρμογή του άρθρου 22 παρ. 1 ΓΚΠΔ και θα προσδιορίζουν τις περιπτώσεις απαγόρευσης των αυτοματοποιημένων αποφάσεων που βασίζονται σε στοιχεία εξόδου ΤΝ.
 - Προσδιορισμός των εξαιρέσεων που καθιστούν επιτρεπτή την πρακτική των αυτοματοποιημένων αποφάσεων που βασίζονται σε στοιχεία εξόδου ΤΝ
- 2 Σκόπιμη κρίνεται η έκδοση σχετικών κατευθυντήριων γραμμών που θα διευκολύνουν την εφαρμογή του άρθρου 22 παρ. 2-4 ΓΚΠΔ και θα προσδιορίζουν τις εξαιρέσεις της απαγόρευσης των αυτοματοποιημένων αποφάσεων που βασίζονται σε στοιχεία εξόδου ΤΝ και θα περιλαμβάνουν κυρίως τα ακόλουθα στοιχεία:
 - Προσδιορισμός της «αναγκαιότητας» για τη σύναψη ή εκτέλεση σύμβασης με βάση απόφαση ΤΝ.
 - Προσδιορισμός αν ο Κανονισμός ΤΝ συνιστά νομική βάση για το επιτρεπτό της λήψης απόφασης ΤΝ.
 - Προσδιορισμός της «ρητής συγκατάθεσης» για τη λήψη απόφασης ΤΝ.
 - Προσδιορισμός των «κατάλληλων μέτρων» του υπευθύνου επεξεργασίας.
 - Διασάφηση για το επιτρεπτό της λήψης απόφασης ΤΝ στην περίπτωση των ειδικών κατηγοριών δεδομένων.
- 3 Εφόσον το άρθρο 22 ΓΚΠΔ αποτελεί τη νομική βάση για την άσκηση του δικαιώματος αμφισβήτησης σκόπιμη κρίνεται η έκδοση σχετικών κατευθυντήριων οδηγιών για την αποτελεσματική εφαρμογή του δικαιώματος, ιδίως:
 - Δικαιολογητικό θεμέλιο
 - Ακριβής οριοθέτηση του περιεχομένου και της έκτασης της αμφισβήτησης
 - Ορισμός διαδικασίας αμφισβήτησης με ακριβή βήματα και προθεσμίες
 - Πρόβλεψη διαδικαστικών εγγυήσεων
 - Σύνδεση με τα λοιπά έννομα βοηθήματα του αστικού, ποινικού και διοικητικού δικαίου
 - Χρήση απτών παραδειγμάτων αμφισβήτησης ως μοντέλων εργασίας (case studies)

5. Σύνοψη βελτιωτικών προτάσεων

Βελτιωτικές Προτάσεις - Κανονισμός TN

1 Γενική επισκόπηση μέσων προστασίας

Είναι αναγκαίο να συγκεντρωθούν και να εξειδικευθούν κατά τρόπο συστηματικό τα δικαιώματα των υποκειμένων που επηρεάζονται από αποφάσεις βασισμένες σε στοιχεία εξόδου συστημάτων TN. Σχετικές διατάξεις με προστατευτικό χαρακτήρα απαντώνται στον Κανονισμό για την TN, στον ΓΚΠΔ, στον ν. 4961/2022 και σε ειδικούς νόμους (λ.χ. LED, EUDPR). Η ανάγκη αυτή καθίσταται ιδιαιτέρως επιτακτική, δεδομένου ότι κάθε νομοθετικό κείμενο έχει συγκεκριμένο ρυθμιστικό πεδίο το οποίο μπορεί να μην αναφέρεται ευθέως στην προστασία των θιγόμενων προσώπων.

2 Άρθρο 86 -Δικαίωμα επεξήγησης ατομικής λήψης απόφασης

- Παρά τη θετική αποτίμηση της θεσμοθέτησης του δικαιώματος επεξήγησης στον Κανονισμό για την TN, υπαρκτή είναι η ανάγκη αποσαφήνισης των επιμέρους στοιχείων του άρθρου 86 υπό το πρίσμα του σκοπού του ενωσιακού νομοθέτη και των σχετικών διατυπώσεων των διατάξεων του ΓΚΠΔ. Ιδίως, εξειδίκευσης χρήζει το περιεχόμενο της έννοιας της επεξήγησης με σημείο αναφοράς την έκταση της θεμιτής επεξήγησης ώστε να επιτευχθούν οι επιμέρους σκοποί της, τα τεχνικά χαρακτηριστικά που απαιτούν επεξήγηση στο πλαίσιο σύνθετων αλγοριθμικών μοντέλων που εξελίσσονται διαρκώς, το επίπεδο λεπτομέρειας που κρίνεται επαρκές και τον τρόπο εφαρμογής των σχετικών διαδικασιών στην πράξη.
- Επιβεβλημένη κρίνεται και η υιοθέτηση σαφών προτύπων για την ευχερέστερη άσκηση του δικαιώματος μέσα από την πληρέστερη ρύθμιση των υποχρεώσεων των αρμόδιων φορέων. Στο πλαίσιο αυτό, αναγκαία κρίνεται η παροχή κατευθύνσεων ως προς την κατανομή ρόλων και αρμοδιοτήτων των παρόχων και φορέων εφαρμογής συστημάτων TN ως ισοβαρώς εμπλεκόμενων μερών στην αλυσίδα του σχεδιασμού, της ανάπτυξης και της εφαρμογής συστημάτων TN, πλέον της απαίτησης τεκμηρίωσης, παροχής οδηγιών χρήσης και λήψης τεχνικών και οργανωτικών μέτρων. Επιπλέον, η εξέταση ενός δικαιώματος εκπροσώπησης για την υποβολή καταγγελίας και αξίωση αποζημίωσης κατ' αναλογία προς το άρθρο 80 του ΓΚΠΔ, καθώς και η ενίσχυση της ποικιλομορφίας στους εποπτικούς μηχανισμούς θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ενισχυτικά στην ολοκληρωμένη προστασία των θιγόμενων προσώπων.
- Η πλήρης εφαρμογή του δικαιώματος επεξήγησης και συνακόλουθα η ουσιαστική διασφάλιση των δικαιωμάτων που την προϋποθέτουν απαιτούν τον σαφή καθορισμό των επιμέρους υποχρεώσεων τόσο των φορέων εφαρμογής όσο και των παρόχων TN, ο οποίος μπορεί να επιτευχθεί με συγκεκριμένα παραδείγματα προτεινόμενων – δεσμευτικών ή έστω ενδεικτικών – μέτρων και ενεργειών στο πλαίσιο μιας ολιστικής προσέγγισης, καθώς και με την κατοχύρωση διαδικασιών αποτελεσματικού ελέγχου μέσα από την λήψη στοχευμένων διορθωτικών μέτρων.

1 Άρθρο 22: Αυτοματοποιημένη ατομική λήψης αποφάσεων, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ

- Λόγω της μη ευθείας ρύθμισης των αποφάσεων που λαμβάνονται με στοιχεία εξόδου συστήματος ΤΝ από τον ΓΚΠΔ είναι απαραίτητη η αποσαφήνιση της εφαρμογής του άρθρου 22 ΓΚΠΔ ως νομικής βάσης για την αμφισβήτηση των αποφάσεων ΤΝ.
- Προσδιορισμός του *περιεχομένου* και της *ακριβούς διαδικασίας* για την άσκηση του δικαιώματος αμφισβήτησης των αποφάσεων που λαμβάνονται με στοιχεία εξόδου συστήματος ΤΝ μέσω της έκδοσης κατευθυντήριων γραμμών και προτύπων.

6. Βιβλιογραφία και παραπομπές

(1) Η χρήση τεχνητής νοημοσύνης προσεγγίζει περισσότερο την αυτόνομη παρά την αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης. Για τη διατήρηση όμως της ορολογικής συνέπειας του άρθρου 22 του Γενικού Κανονισμού Προστασίας Δεδομένων η έννοια της αυτοματοποίησης χρησιμοποιείται στο παρόν με την ευρύτερη σημασία του όρου ώστε να καλύπτει και την αυτονομία.

(2) https://www.theguardian.com/technology/2020/feb/05/welfare-surveillance-system-violates-human-rights-dutch-court-rules?utm_source=chatgpt.com

(3) <https://digitalfreedomfund.org/the-syri-welfare-fraud-risk-scoring-algorithm/>

(4) Rachovitsa A. and Niclas J. "The Human Rights Implications of the Use of AI in the Digital Welfare State: Lessons Learned from the Dutch SyRI Case." *Human Rights Law Review* 22, no. 1 (2022): 1–15. <https://doi.org/10.1093/hrlr/ngac010>.

(5) Oswald M., Grace J., Urwin S. and Barnes G. Algorithmic risk assessment policing models: Lessons from the Durham Constabulary HART model. *Information and Communications Technology Law*, 27 (2) (2018), 223–250, 226.

(6) <https://www.fairtrials.org/articles/news/foi-reveals-over-12000-people-profiled-by-flawed-durham-police-predictive-ai-tool/>

(7) <https://policeprofessional.com/news/artificial-intelligence-marginally-better-at-predicting-reoffending/>

(8) <https://web.archive.org/web/20190731191128/https://www.iborderctrl.eu/#Project-Participants>

(9) <https://cordis.europa.eu/project/id/700626/reporting>

(10) <https://cordis.europa.eu/project/id/700626>

(11) https://www.theguardian.com/world/2020/dec/10/sci-fi-surveillance-europes-secretive-push-into-biometric-technology?utm_source=chatgpt.com

(12) https://efclif.com/news/leopard-kicks-off-to-improve-liver-allocation-with-ai/?utm_source=chatgpt.com https://efclif.com/projects/leopard-liver-electronic-offering-platform-with-artificial-intelligence-based-devices/?utm_source=chatgpt.com

(13) <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/36870362/>

(14) https://www.jdsupra.com/legalnews/eu-s-highest-court-issues-major-ai-8438148/?utm_source=chatgpt.com

(15) Αναλυτικά για την απόφαση βλ. κατωτέρω υπό III 4.2., 4.3.

(16) C-634/21, OQ v Land Hessen, παρισταμένης της SCHUFA Holding AG, απόφαση της 7.12.2023. Βλ.: [EUR-Lex - 62021CJ0634 - EN - EUR-Lex](#)

(17) https://www.ft.com/content/9f9d3a54-d08b-4d9c-a000-d50460f818dc?utm_source=chatgpt.com

(18) Βλ. αιτιολ. σκ. 1, 2 Κανονισμού TN.

(19) Βλ.: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:L_202401689

(20) Nannini, L., Habemus a right to an Explanation: so What? – A Framework on Transparency-Explainability Functionality and Tensions in EU AI Act

(21) Demkova, S., The AI Act's Right to Explanation: A Plea for an Integrated Remedy. Law and Policy of the Media in a Comparative Perspective, 31.10.2024.

(22) Τα συστήματα TN υψηλού κινδύνου θα πρέπει να σχεδιάζονται και να αναπτύσσονται κατά τρόπο ώστε τα φυσικά πρόσωπα να μπορούν να επιβλέπουν τη λειτουργία τους και να διασφαλίζουν ότι χρησιμοποιούνται με τον προβλεπόμενο τρόπο και ότι οι επιπτώσεις τους αντιμετωπίζονται στη διάρκεια του κύκλου ζωής του συστήματος.

(23) High-level expert group on Artificial Intelligence, Ethics guidelines for trustworthy AI, 8.4.2019. Βλ.: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

(24) Demkova, S., ό.π.

(25) Troisi, E., Automated Decision Making and right to explanation as ex post information. EJPLT 2022(1), σ. 189. Σημειώνεται ότι εκκρεμεί ενώπιον του ΔΕΕ ερώτημα κατά πόσο έχει το άρθρο 86, παράγραφος 1, του Κανονισμού TN, σε συνδυασμό με το άρθρο 47 του ΧΘΔΕΕ, σε συνδυασμό με το άρθρο 38 του ΧΘΔΕΕ, και με την αρχή της αποτελεσματικότητας που αποτυπώνεται στα άρθρα 6, παράγραφος 1, και 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ και στο άρθρο 5 της οδηγίας 2011/83/ΕΕ, την έννοια ότι επιτρέπει στο δικαστήριο να ζητήσει από τον έμπορο τα δεδομένα του μαύρου κουτιού, τον πηγαίο κώδικα και τον αλγόριθμο που αφορούν τον τρόπο λήψης αυτοματοποιημένων αποφάσεων στο πλαίσιο της σύμβασης με τον καταναλωτή. C-806/24, Yettel Bulgaria EAD v. FD, αίτηση προδικαστικής απόφασης της 25.11.2024. Βλ.: [CURIA - Case information](#)

(26) Για την υποχρέωση σε λογοδοσία βλ. ευθύς παρακάτω υπό 4.3.

(27) Troisi, E., ό.π.,

(28) Troisi, E., ό.π., σ. 184.

(29) Selvadurai, N., A statutory right to explanation for decisions generated using artificial intelligence, International Journal of Law and Information Technology, Σεπτέμβριος 2020, σ. 198-200.

- (30) High-level expert group on Artificial Intelligence, Ethics guidelines for trustworthy AI, ό.π.
- (31) Troisi, E., ό.π., σ. 185-186.
- (32) Demkova, S., The AI Act's Right to Explanation: A Plea for an Integrated Remedy. Law and Policy of the Media in a Comparative Perspective, 31.10.2024.
- (33) C-806/24, Yettel Bulgaria EAD v. FD, αίτηση προδικαστικής απόφασης της 25.11.2024. Βλ.: CURIA - Case information
- (34) Nannini, L., ό.π.
- (35) Selvadurai, N., ό.π., σ. 200-201.
- (36) Vaassen, B., AI Regulation and the right to meaningful explanation. PT 1. Why (not)?, 11.11.2024.
- (37) Troisi, E., ό.π., σ. 184. Goodman, B., Flaxman, S., European Union Regulations on Algorithmic Decision-Making and a 'Right to Explanation'. AI Magazine 2017, 38(3) και Oxford Internet Institute, 31.8.2016.
- (38) Selvadurai, N., ό.π., σ. 200-201.
- (39) Watcher, S. κ.ά, Counterfactual explanations without opening the Black box: automated decisions and the GDPR. Harvard Journal of Law & Technology, 2018 Vol. 31(2).
- (40) Selvadurai, N., ό.π., σ. 196-198, 202.
- (41) High-level expert group on Artificial Intelligence, Ethics guidelines for trustworthy AI, ό.π.
- (42) Goodman, B., Flaxman, S., ό.π., σ. 50-57..
- (43) Sovrano, F., Modelling GDPR-Compliant Explanations for Trustworthy AI, 9.9.2021.
- (44) Κανονισμός - 2016/679 - EN - GDPR - EUR-Lex
- (45) Selvadurai, N., ό.π., σ. 210.
- (46) *"This right would complement and be without prejudice to, the rights established by the GDPR (notably, Article 22 GDPR), as well those rights established by the legislation applicable to the activity in the context of which the AI system is deployed (consumer credit, insurance services, employment, etc.). (as additional, specific safeguard for the person affected by the use of the AI system)."* EDPS Opinion 44/2023 on the Proposal for Artificial Intelligence Act in the light of legislative developments. Βλ.: https://www.edps.europa.eu/data-protection/our-work/publications/opinions/2023-10-23-edps-opinion-442023-artificial-intelligence-act-light-legislative-developments_en
- (47) Metikos, L., The Right to an Explanation in Practice: Insights from Case Law for the GDPR and the AI Act, 13.11.2024. Βλ.: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4996173

(48) Εξαίρεση προβλέπεται όταν η απόφαση: α) είναι αναγκαία για τη σύναψη ή την εκτέλεση σύμβασης μεταξύ του υποκειμένου των δεδομένων και του υπευθύνου επεξεργασίας των δεδομένων, β) επιτρέπεται από το δίκαιο της Ένωσης ή το δίκαιο κράτους μέλους στο οποίο υπόκειται ο υπεύθυνος επεξεργασίας και το οποίο προβλέπει επίσης κατάλληλα μέτρα για την προστασία των δικαιωμάτων, των ελευθεριών και των έννομων συμφερόντων του υποκειμένου των δεδομένων ή γ) βασίζεται στη ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου των δεδομένων. EDPB-EDPS Joint Opinion 5/2021 on the proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act).

Βλ.: https://www.edps.europa.eu/node/7140_en

(49) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:32016R0679>

(50) *'The Regulation should promote new, more proactive and timely ways to inform users of AI systems on the (decision-making) status where the system lays at any time, providing early warning of potential harmful outcomes, so that individuals whose right and freedoms may be impaired by machine's autonomous decisions may react, or redress the decision.'* EDPB Guidelines on Automated Individual Decision-Making and Profiling for the Purposes of Regulation 2016/679.

(51) Article 29 Data Protection Working Party, Guidelines on Automated Individual Decision-Making and Profiling for the Purposes of Regulation 2016/679.

(52) Article 29 Data Protection Working Party, ό.π.

(53) Troisi, E., ό.π., σ. 189-192.

(54) Selvadurai, N., ό.π., σ. 209-211. Troisi, E., ό.π., σ. 194-198.

(55) ΓΚΠΔ προοίμιο σημείο 39.

(56) Troisi, E., ό.π.. 190-191.

(57) EDPB Guidelines on Automated Individual Decision-Making and Profiling for the Purposes of Regulation 2016/679.

(58) C-634/21, SCHUFA Holding AG, Γνώμη του Γενικού Εισαγγελέα Ρικαμαε, 16.3.2023, παρ. 53-58.

[https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?](https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=271343&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1)

[text=&docid=271343&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1](https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=271343&pageIndex=0&doclang=en&mode=req&dir=&occ=first&part=1)

Βλ. σχετικά: Goodman, B., and Flaxman, S., 'European Union Regulations on Algorithmic Decision Making and a "Right to Explanation"', AI Magazine, vol. 38, No 3, Wiley, Berlin, 2017, pp. 50-57; Wachter, S., Mittelstadt, B., and Floridi, L., 'Why a Right to Explanation of Automated Decision-Making Does Not Exist in the General Data Protection Regulation', International Data Privacy Law, vol. 7, No 2, Oxford University Press, Oxford, 2017, pp. 76-99; Selbst, A.D., and Powles, J., 'Meaningful information and the right to explanation', International Data Privacy Law, vol. 7, No 4, Oxford University Press, Oxford, 2017, pp. 233-242; Cabral, T.S., 'AI and the Right to Explanation: Three Legal Bases under the GDPR', in Hallinan, D., Leenes, R., and De Hert, P., Data Protection and Privacy: Data Protection and Artificial Intelligence, Hart Publishing, Oxford, 2021, pp. 29-56; Edwards, L., and Veale, M., 'Slave to the Algorithm? Why a "Right to an Explanation" Is Probably Not the Remedy You Are Looking For', Duke Law & Technology Review, vol. 16, Duke Law School, Durham, 2017, pp. 18-84; Brkan, M., 'Do algorithms rule the world? Algorithmic decision-making and data protection in the framework of the GDPR and beyond', International Journal of Law and Information Technology, vol. 27, No 2, Oxford University Press, Oxford, 2019, pp. 91-121; Kaminski, M.E., and Malgieri, G., 'Algorithmic impact assessments under the GDPR: producing multi-layered explanations', International Data Privacy Law, vol. 11, No 2, Oxford University Press, Oxford, 2021, pp. 125-144; Custers, B., and Heijne, A.-S., 'The right of access in automated decision-making: The scope of article 15(1)(h) GDPR in theory and practice', Computer Law & Security Review, vol. 46, Elsevier, Amsterdam, 2022; Naudts, L., Dewitte, P., and Ausloos, J., 'Meaningful transparency through data rights: A multidimensional analysis', Research Handbook on EU Data Protection Law, Elgar, Cheltenham, 2022, pp. 530-571.

(59) Troisi, E., ό.π., σ. 190.

(60) Troisi, E., ό.π., σ. 182.

61) C-634/21, OQ v Land Hessen, παρισταμένης της SCHUFA Holding AG, απόφαση της 7.12.2023. Βλ.: [EUR-Lex - 62021CJ0634 - EN - EUR-Lex](#)

(62) Kelder, K., On the relative importance of the AI Act right to explanation, The Digital Constitutionalism, 24.4.2024. Βλ.: <https://digi-con.org/on-the-relative-importance-of-the-ai-act-right-to-explanation/>

(63) Metikos, L., ό.π.

(64) Nannini, L., ό.π.

(65) Metikos, L., ό.π.

(66) Pnigutti, C. κ.ά, The role of explainable AI in the context of the AI Act. IN=n FAccT, σ. 1139-1150.

(67) EU's AI Act fails to set gold standard for human rights. European Disability Forum. Βλ.: <https://www.edf-feph.org/publications/eus-ai-act-fails-to-set-gold-standard-for-human-rights/>

(68) Nannini, L., ό.π.

(69) Selvadurai, N., ό.π., σ. 196.

(70) Ο «φορέας εφαρμογής» χρησιμοποιείται με την έννοια του άρθρου 3 στ. 4 του Κανονισμού TN.

(71) Βλ. WP29, 'Guidelines on Automated individual decision-making and Profiling for the purposes of Regulation 2016/679', 17/EN WP251 rev.01, σ. 19-20· C-634/21, OQ v Land Hessen, παρισταμένης της SCHUFA Holding AG, σκέψεις 52-53, 71· Ιγγλεζάκης Ι., Ο Γενικός Κανονισμός Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων (Κανονισμός 2016/670) και ο Εφαρμοστικός Νόμος (4624/2019) 3η εκδ. 2020, σ. 176.

(72) Η γενική απαγόρευση έχει την έννοια ότι ο υπεύθυνος επεξεργασίας μπορεί να προβαίνει σε αυτοματοποιημένη λήψη απόφαση μόνο σε συγκεκριμένες περιπτώσεις και υπό την προϋπόθεση ότι τηρεί κατάλληλα μέτρα (βλ. παρ. 2-4 άρθρο 22 ΓΚΠΔ). Το δε υποκείμενο έχει δικαίωμα να μην υπόκειται σε αυτοματοποιημένη λήψη απόφασης ιδίως αν ο υπεύθυνος επεξεργασίας δεν συμμορφώνεται με τις απαιτήσεις του νόμου.

(73) Bygrave, in Kuner, Bygrave, Docksey, The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary, Article 22 GDPR, p. 532 (Oxford University Press 2020) σ. 530-532.

(74) Είναι ορθή η ερμηνεία του άρθρου 22 ΓΚΠΔ ως γενικής απαγόρευσης καθ' ότι αποσκοπεί στην προστασία των προσώπων από συγκεκριμένους κινδύνους για τα δικαιώματα και τις ελευθερίες τους λόγω της αυτοματοποιημένης λήψης απόφασης, περιλαμβανομένης της κατάρτισης προφίλ. Βλ. C-634/21, OQ v Land Hessen, παρισταμένης της SCHUFA Holding AG, σκ. 57. Βλ. επίσης C-203/22, CK v Magistrat der Stadt Wien, παριστάμενης της Dun & Bradstreet Austria GmbH, σκ. 56.

(75) Βλ. C-634/21, OQ v Land Hessen, παρισταμένης της SCHUFA Holding AG, σκ. 45-46.

(76) Βλ. Bygrave, *ό.π.*, σ. 532.

(77) Για τα στοιχεία εξόδου συστημάτων ΤΝ βλ. το άρθρο 3 περ. 1 του Κανονισμού ΤΝ, συνδυαστικά με Commission Guidelines on the definition of an artificial intelligence system established by Regulation (EU) 2024/1689 (AI Act), C(2025) 924 final

(78) Στην ίδια κατεύθυνση Bygrave, *ό.π.*, σ. 533.

(79) Βλ. C-634/21, *OQ v Land Hessen*, παρισταμένης της SCHUFA Holding AG.

(80) WP29, 'Guidelines on Automated individual decision-making and Profiling for the purposes of Regulation 2016/679', 17/EN WP251 rev.01, σ. 21.

(81) Για την έννοια της αυτονομίας βλ. αιτιολ. σκ. 12, άρθρο 3 περ. 1 Κανονισμού ΤΝ συνδυαστικά με Commission Guidelines on the definition of an artificial intelligence system established by Regulation (EU) 2024/1689 (AI Act), C(2025) 924 final.

(82) Ο νομοθέτης δίνει τη δυνατότητα σε κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο να υποβάλλει καταγγελία στην αρμόδια αρχή για παραβίαση των διατάξεων του Κανονισμού ΤΝ, δικαίωμα το οποίο χορηγείται ανεξάρτητα αν το πρόσωπο έχει θιγεί ατομικά από την παραβίαση του Κανονισμού μέσω απόφασης συστήματος ΤΝ.

(83) Βλ. επίσης τα χρήσιμα παραδείγματα στο WP29, 'Guidelines on Automated individual decision-making and Profiling for the purposes of Regulation 2016/679', 17/EN WP251 rev.01, σ. 21-22.

(84) https://gdprhub.eu/Article_22_GDPR

(85) Βλ. αιτ. σκ. 71 Κανονισμού ΤΝ.

(86) Για παράδειγμα, το EDPB επεσήμανε ότι το άρθρο 6 παρ. 1 (στ) ΓΚΠΔ δεν μπορεί να θεωρηθεί νόμος που επιτρέπει την αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων. https://gdprhub.eu/Article_22_GDPR

(87) Το πρόσωπο που θα θιγεί από απόφαση ΤΝ η οποία βασίζεται σε απαγορευμένη πρακτική, μεταξύ άλλων βοηθημάτων, μπορεί να υποβάλει την καταγγελία του άρθρου 85 του Κανονισμού ΤΝ και να ζητήσει να μην υπόκειται σε αυτήν κατά το άρθρο 22 παρ. 1 ΓΚΠΔ

(88) Βλ. C-634/21, *OQ v Land Hessen*, παρισταμένης της SCHUFA Holding AG, σκέψη 57.

(89) Πέρα από το άρθρο 22 § 2 (γ) η αναφορά σε «ρητή» συγκατάθεση απαντάται και στο άρθρο 9 παρ. 2 (α) ΓΚΠΔ: ρητή συγκατάθεση του υποκειμένου για την επεξεργασία ειδικών κατηγοριών προσωπικών δεδομένων, των γνωστών ως «ευαίσθητων» προσωπικών δεδομένων. Είναι, επομένως, φανερό ότι η συγκατάθεση για τη λήψη αυτοματοποιημένης απόφασης υπόκειται σε πιο αυστηρές διατυπώσεις που δεν αφήνουν αμφιβολίες ως προς την χορήγησή της. βλ. επίσης και https://gdprhub.eu/Article_22_GDPR

(90) Γενικά για τις προϋποθέσεις της συγκατάθεσης βλ. άρθρο 7 ΓΚΠΔ και για την εκτίμηση του ελεύθερου χαρακτήρα της συγκατάθεσης βλ. ιδίως παρ. 4 άρθρο 7 ΓΚΠΔ.

(91) Η παρ. 3 επαναλαμβάνει το περιεχόμενο της παρ. 2 (β) ΓΚΠΔ.

(92) Στην ίδια σκέψη αναφέρεται ότι προκειμένου να διασφαλισθεί δίκαιη και διαφανής επεξεργασία απαιτείται η χρησιμοποίηση κατάλληλων μαθηματικών ή στατιστικών διαδικασιών για την κατάρτιση του προφίλ και η εφαρμογή τεχνικών και οργανωτικών μέτρων, ώστε να διορθώνονται οι παράγοντες που οδηγούν σε ανακρίβειες σε δεδομένα προσωπικού χαρακτήρα και να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος σφαλμάτων – λ.χ. οι διακρίσεις σε βάρος φυσικών προσώπων.

(93) Το άρθρο 12 παρ. 1 παραπέμπει ευθέως στο άρθρο 22 ΓΚΠΔ.

(94) Βλ. και https://gdprhub.eu/Article_22_GDPR

(95) Βλ. άρθρο 12 παρ. 1 ΓΚΠΔ.

(96) Για το ότι το δικαίωμα αμφισβήτησης (22 παρ. 3 ΓΚΠΔ) είναι στενότερο από το δικαίωμα του προσώπου να υπόκειται σε αυτοματοποιημένη λήψη αποφάσεων (22§1) βλ. παρακάτω υπό 3.3.

(97) Βλ. σκέψη 26 Commission Guidelines on the definition of an artificial intelligence system established by Regulation (EU) 2024/1689 (AI Act), C(2025) 924 final.

(98) M Kaminski and J M Urban, 'The right to contest AI', Columbia Law Review, vol. 121, no 7 1959 – 2047, 1970-71.

(99) M Kaminski and J M Urban, 'The right to contest AI', Columbia Law Review, vol. 121, no 7 1959 – 2047, 1969; Βλ. Bygrave, in Kuner, Bygrave, Docksey, The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary, Article 22 GDPR, p. 532 (Oxford University Press 2020) 526.

(100) Με τη νομοθετική πρωτοβουλία και την καθοδήγηση της ΑΠΔΠΧ πρέπει να διευκρινισθεί η ακριβής διαδικαστική άσκηση του δικαιώματος.

(101) Στην ίδια κατεύθυνση Bygrave, in Kuner, Bygrave, Docksey, The EU General Data Protection Regulation (GDPR): A Commentary, Article 22 GDPR, p. 532 (Oxford University Press 2020) σ. 526.

(102) Βλ. και υπερνομοθετική κατοχύρωση στο άρθρο 6 ΕΣΔΑ.

(103) Kaminski and J M Urban, 'The right to contest AI', Columbia Law Review, vol. 121, no 7 1959 – 2047, σ. 1973.

(104) Βλ. άρθρο 47 ΧΘΔΕΕ και απόφαση 2012/C 326/02.

(105) Κατευθυντήριες γραμμές δεοντολογίας για αξιόπιστη τεχνητής νοημοσύνη, Ανεξάρτητη Ομάδα Εμπειρογνομόνων Υψηλού Επιπέδου για την Τεχνητή Νοημοσύνη, 2019.

(106) High-level expert group on Artificial Intelligence, Ethics guidelines for trustworthy AI, 8.4.2019. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>

(107) E. Troisi, Automated Decision Making and right to explanation as ex post information. EJPLT 2022(1), σ. 185-186.

(108) Προς την ίδια κατεύθυνση, βλ. M Kaminski and J M Urban, 'The right to contest AI', Columbia Law Review, vol. 121, no 7 1959 – 2047, 1974-1975.

(109) Εξαιρέση αποτελεί η περίπτωση στην οποία η γνώμη του υποκειμένου συνιστά υπόδειξη μεροληψίας απορρέουσας από την αλγοριθμική απόφαση.

(110) Υπογράμμιση δική μας.

(111) βλ. αιτιολ. σκ. 4 ΓΚΠΔ για το δικαίωμα πραγματικής προσφυγής που κατοχυρώνεται στον ΧΘΔΕΕ και άρθρο 20 Σ με τριτενέργεια στις ιδιωτικές έννομες σχέσεις.

(112) Βλ. όρο 1.3. «Transparency and explainability», OECD, *Recommendation of the Council on Artificial Intelligence*, OECD/LEGAL/0449, σ. 8-9.

(113) Βλ. άρθρο 9 «Rights of the data subject», Council of Europe, Convention 108 +: Convention for the protection of individuals with regard to the processing of personal data, open for signature on 28 January 1981.

(114) Kaminski and J M Urban, ό.π., 1963-4;

(115) Brkan, Do Algorithms Rule the World? Algorithmic Decision-Making and Data Protection in the Framework of the GDPR and Beyond, in *International Journal of Law and Information Technology*, 27 (2019), σ. 106.

(116) https://gdprhub.eu/Article_22_GDPR . Το τελευταίο επιχείρημα θα πρέπει να οδηγεί στο λογικό συμπέρασμα ότι οι φορείς εφαρμογής δεν θα πρέπει να προβαίνουν σε αυτοματοποιημένες αποφάσεις εάν δεν είναι σε θέση να κατανοήσουν τη λειτουργία και τα πρακτικά τους αποτελέσματα.

7. Βιογραφικά Στοιχεία

Η **Μαρία-Ευαγγελία Κωνσταντοπούλου** είναι Δικηγόρος Αθηνών και απόφοιτη της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (2016). Είναι κάτοχος των Μεταπτυχιακών Διπλωμάτων «Διεθνές και Ευρωπαϊκό Δίκαιο και Διακυβέρνηση» με κατεύθυνση «Ευρωπαϊκό Ποινικό Δίκαιο και Πολιτική» του Παντείου Πανεπιστημίου (2023, "Άριστα") και «Δίκαιο και Οικονομία» του Πανεπιστημίου Πειραιώς (2020, "Άριστα"). Οι μεταπτυχιακές διπλωματικές της εργασίες, οι οποίες απέσπασαν άριστους βαθμούς, εστίασαν στα θέματα «Εμπορία ανθρώπων και γενετήσια εκμετάλλευση - το ευρωπαϊκό νομικό πλαίσιο (2023)» και «Η οικονομική ανάλυση του εγκλήματος στον κυβερνοχώρο: Τα οικονομικά του ηλεκτρονικού εγκλήματος (2020)». Έχει παρακολουθήσει εντατικά σεμινάρια στους τομείς των προσωπικών δεδομένων και της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Εργάζεται ως νομικός σε ευρωπαϊκό οργανισμό, όπου χειρίζεται ενδελεχώς ζητήματα προσωπικών δεδομένων, ευρωπαϊκού δικαίου και θεμελιωδών δικαιωμάτων. Ως μάχιμη δικηγόρος διαθέτει σημαντική εμπειρία σε υποθέσεις αστικού, εμπορικού και ποινικού δικαίου, περιλαμβανομένης της νομικής έρευνας και συγγραφής, της συμβουλευτικής και της επ' ακροατηρίω παράστασης. Ερευνητικά έχει συνεργαστεί με τον Καθ. Αριστείδη Χατζή στην καταγραφή των δικαστικών αποφάσεων της περιόδου 1828-1832.

Η **Στρατηγία-Δανάη Σκεύη** είναι υποψήφια διδάκτορας στη Νομική Σχολή του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) και βοηθός διδασκαλίας στο μάθημα «Σύγχρονα Ζητήματα του Δικαίου της Πωλήσεως». Η ερευνητική της δραστηριότητα επικεντρώνεται στο φαινόμενο της χρήσης πρακτόρων τεχνητής νοημοσύνης για την κατάρτιση συμβάσεων και εν γένει στις επιπτώσεις της τεχνητής νοημοσύνης και των νέων τεχνολογιών στο ιδιωτικό δίκαιο. Είναι απόφοιτη της Νομικής Σχολής του ΕΚΠΑ με μεταπτυχιακή ειδίκευση στο αστικό δίκαιο και τις νέες τεχνολογίες (με βαθμό "Άριστα"). Παράλληλα είναι δικηγόρος Αθηνών από το 2020 και η επαγγελματική της εμπειρία εκτείνεται στο δίκαιο των συμβάσεων, στο εμπορικό δίκαιο, στο δίκαιο προστασίας προσωπικών δεδομένων, στο δίκαιο προστασίας καταναλωτή και στην κανονιστική συμμόρφωση.